Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2023; (34): 479-512
https://doi.org/10.18220/kid.1292232

DEVLET, KOMİTACI, KÖYLÜ ÜÇGENİNDE MAKEDONYA'DA BİR KÖY; ZERVİ ÇİFTLİĞİ HADİSESİ*

*Alper Fatih EKİNCİ***

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve milliyetçilik akımının yükselmesine paralel olarak Balkanlarda ayrılıkçı ulusal hareketler ortaya çıkmıştı. Makedonya bölgesini kendi topraklarına katmak isteyen birçok devlet vardı. Bunlar görünürde Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırplar olurken arka planda çıkarları doğrultusunda hareket eden Avrupalı devletler de bu gruba dahildi. Bölgede varlık-yokluk mücadelesi veren Osmanlı Devleti ise iştahı kabaran bu mütegallibe unsurlar ve devletler karşısında ısrarla tutunmaya çalışmaktaydı. Makedonya bölgesinde Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran gruplardan biri Bulgarların kurduğu çetelerdi. Milliyetçi hareketler bir müddet sonra ihtilalci, sosyalist ve anarşist ideolojilerle bütünleştikten sonra daha ilkel ve saldırgan bir tarza büründü. Bunlar şehirlerde bombalı saldırılar ve adam kaçırma gibi eylemlerinin yanında kırsal bölgelerde de köy baskınları başta olmak üzere birçok faaliyet içerisindeydiler. 1905 yılında gerçekleşen Zervi hadisesi Osmanlı askeri ve Bulgar eşkıyasının karşı karşıya kaldığı yüzlerce olaydan sadece biridir. Bu hadise özelinde Makedonya'daki ayrılıkçı hareketlerde, komitacıların ve köylünün tutumlarına karşılık devletin çözüm çabaları incelenmeye ve Makedonya meselesi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Balkan sorunu, Makedonya meselesi, komitacılık, eşkıyalık, Zervi.

STATE, COMITADJİ KOMITACI, A VILLAGE IN MACEDONIA IN THE PEASANT TRIANGLE; ZERVİ FARM CASE

ABSTRACT

The separatist national movements emerged in the Balkans during the fall of the Ottoman Empire and the rise of nationalism. Many states sought to annex the Macedonian region, where Bulgarians, Greeks and Serbs resided. Nevertheless, they were triggered by the interested European states in the background. The Ottoman Empire, which was struggling for existence in the region, persistently

* *Gönderim Tarihi: 19.01.2023.Kabul Tarihi: 01.02.2023.*

** *Doktora Öğrencisi*, Ordu Üniversitesi, SBE, ORDU. alperekinci045@gmail.com, *ORCİD: 0000-0002-1497-4741*.

tried to hold on to the region. One of the groups that disturbed the Ottoman Empire the most in the Macedonian region was the gangs formed by the Bulgarians. After a while, the nationalist movements became more primitive and aggressive, which eventually integrated with the revolutionary, socialist and anarchist ideologies. They were involved in many activities, such as bomb attacks, city kidnappings, and village raids in rural areas. The Zervi incident occurred in 1905 and was only one of the hundreds of events that Ottoman soldiers and Bulgarian bandits faced. This study reviews the Macedonian issue case, examining the state's responses to the attitudes of the *comitadji* and the peasants' involvement in the separatist movements in Macedonia.

Keywords: Balkan problem, Macedonian question, committee, banditry, Zervi.

Giriş

Tarihsel olayları genellemek pozitif bilimlerde olduğu gibi bilimin metodunda olan bir yaklaşımdır. Genelleme yapmak olayların tekil ayrıntılarından kurtarıp ortak sebepleri bulmada kullanılan bir usul olarak kabul edilebilir. Olaylar arasında ilişki kurarak birbirleriyle olan bağların kurulmasını da sağlar. Sebep-sonuç ilişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olur. Bu genellemeler çeşitli şekillerde yapılabilir. İncelenen olay mevcut ana tarih çizgisi veya tezlerinden biri içinde değerlendirmek en çok yapılanı olsa gerektir. Daha ziyade makul ve tarih metoduna uygun olan aynı dönem içinde farklı olaylarla karşılaştırmaktır. Ancak genelleme yapmanın bazı problemli noktaları da vardır. Her şeyden önce olayların tekilliği, hepsinin birbirinden farklı oluşu dikkate alınmak durumundadır. Coğrafi, kültürel, sosyal yapı bakımından farklı yerlerde yaşanan olayları karşılaştırmak ve sonuçlar elde etmek bazı eksikliklere ve yanlışlıklara sebep olabilir. Farklı zaman dilimlerindeki olaylarla karşılaştırmak ise metodolojik açıdan anakronik yaklaşıma sebep olur. Bütün olayların yaşanması ve gerçekliği kendine hastır. Farklı zaman, mekân ve kültürde olgular ve bağlam farklılaşır. Bu sebeple tarihi olayların genellenerek incelenmesi kaçınılmaz ise de onların kendine has oluşları gözden kaçırılmamalıdır. Her tarihi olay kendi içinde anlamlı bir bütünlük arz eder.

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti kendisini meşgul eden birçok problemle uğraşmak zorunda kaldı. Bu problemlerden en önemlilerinden birisi de Makedonya meselesiydi. Bu sorun Balkan milliyetçiliğinin oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca bu sorun yalnızca Osmanlı Devleti'yle sınırlı kalmamış zamanla uluslararası bir meseleye de evirilmiştir. Makedonya coğrafi konumu itibariyle Balkanların ortasında yer alması hem Balkan devletleri ve milletlerinin hem de Avrupalı büyük güçlerin dikkatini çekmiştir. Bu mesele günümüze kadar gelmiştir. Olayların bir türlü durulmadığı, konu ağının hayli zengin olduğu bu bölge doğal olarak tarihçileri de cezbetmiştir. Konunun önemi yerli-yabancı tarihçilerin ilgisini çekmiş ve bu alanda

bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu arada bilimsel monografilerin sayısında da önemli bir artış olmuştur. Makedonya meselesi hakkındaki monografik literatür genellikle alışılagelmiş bir çerçevede, öncelikle tarihi olaylar ve ilişkiler örgüsünü yeniden-kurma hedefine yönelik olarak ele almaktadır.[1]

Bu çalışmalarda dikkati çeken husus genelde belirli tarihler arasında, faaliyetlerin biçimi, komitacılık, millet sistemi ve milliyetçiliğin gelişimi, yabancı devletlerin etkisi ve meselenin uluslararası hale gelmesi gibi konular üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Bu konularda çeşitli sınırlamalara gidilmişse de olayların genel bakış açısıyla incelendiği dikkati çekmektedir. Zaman zaman Cuma-i Bala ve İlinden isyanları, Kruşova olayı, Yanıklı köyü baskını veya Rus konsoloslarının öldürülmesi gibi özel olayları inceleyen monografiler varsa da bu dönemde yaşanan olayların çokluğuna karşın bu incelemeler fazla yer tutmazlar. Birçok özel olaya tezlerde ve kitaplarda mevcut ileri sürülen fikri desteklemek amaçlı olarak birkaç cümle ile değinilmekle yetinilmiştir. Yaşanmış birçok özel olay genellemeler arasında kaybolup gitmiştir. Monografik olarak ele alınan olaylar da genellikle iç ve dış basında ve kamuoyunda yer bulmuş, hakkında hayli yazılar yazılmış olanlardır. Yani bir başka ifadeyle özellikle yabancı basının kendilerini doğrudan ilgilendiren meselelerle ilgili olarak seçerek kendi kamuoyunun dikkatini çeken veya ilgilendirmesini istediği olaylar konusunda araştırmalar yoğunlaşmaktadır.[2] Özellikle tezler ve kitaplar Makedonya meselesini bir komitacılık tarihi, uluslararası bir sorun, Balkanların Osmanlıdan kopuş tarihinin bir parçası olarak görüp anlatmasına karşın olayları tek tek incelemekten ziyade bütüncül bakmış, sebep sonuç ilişkileri ve uluslararası diplomasi üzerinden anlatmışlardır. Ancak Makedonya'da ilk yaşandığında kamuoyunda geçici bir yer bulmuş dolayısıyla daha sonraki dönemlerde tarihin ve tarihçilerin pek de ilgi alanına girmemiş kenarda köşede kalmış olmasına karşın büyük hasar ve travmalara sebep olmuş birçok olay

---

1 Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, İstanbul 2001, s. VII-X.

2 Özellikle Avrupa kamuoyunda dikkati çeken Selanik Banka ve Fransız Vapuru bombalaması, yabancı konsolosların öldürülmeleri, Mis Stone olayı gibi olaylar hayli yankı uyandırmıştı. Bkz. Dilek Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri İle Selanik Vilayetinde Komitacılık: (1890-1913)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İzmir 2014; Hakan Tan, "Balkan Savaşı Öncesi Bulgar Komitelerinin Müslüman Köy Baskınları: Yanıklı (Hamidiye) Köyü Örneği" *Studies Of The Ottoman Domain*, C: 7, S: 12, (?) 2017; Hasip Saygılı, "1903 Makedonya'sında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* C: 39, S: 39, Ankara 2013; Hasip Saygılı, "Sultan II. Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903'te Mitroviçe'de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın Öldürülmesi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları,* C: 20, S: 20, Ankara 2014; Suzan Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2018; Yakup Ahbab, "Amerikan Ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* C: 1, S: 1, Trabzon 2015.

yaşanmıştır. Makedonya eşkıyalık-komitacılık tarihi günümüzde unutulmuş veya işlenmemiş yüzlerce olayla anılmaktadır. Bu sebeple Balkanlara bir dönem damgasını vurmuş ve Makedonya meselesi ile özdeşleşmiş komitacılık hareketleri sırasında yaşanan olayları tek tek ele alıp monografik çalışmalar yapmak tarihsel genellemelerin hata payını azaltacağı gibi olayların tekilliği üzerinden anlamamızı da kolaylaştıracaktır. Bu çalışmada ele alınan Zervi çiftliği olayı da bu çerçevede değerlendirilebilir ve anlaşılabilir.

Makedonya Meselesi

20. yüzyılın başlarında Makedonya, Balkan coğrafyasının ortasında merkezi bir konumda bulunmaktaydı. Çeşitli iklim özelliklerine sahip olmasının yanında verimlilik, kültür, sosyal, idari ve etnik açıdan birçok farklılığı da bünyesinde barındırmaktaydı. Makedonya kelimesi 19. yüzyıldan itibaren bir coğrafi terim olarak kullanılmaya başlanmıştı. Ancak Osmanlı açısından burası Edirne, Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra ve Kosova vilayetlerinde toprakları olan bir bölgeydi. Makedonya tabiri Osmanlı bilincine iç ve dış mesele haline geldikten sonra hayli geç girmiş ve kabul görmüştü. Kavramın Osmanlı bürokrasi ve kamuoyuna siyasal bir problem olarak girmesinden dolayı olsa gerek bölge Osmanlı tarafından Vilayet-i selase (Manastır-Kosova Selanik) olarak adlandırılmaya devam edilmişti.[3]

Makedonya meselesi, Avrupalılar tarafından Doğu meselesinin bir parçası olarak görülmüştür. Bölgede Osmanlı hakimiyetinin zayıflaması sonucunda bu boşluğu kendi çıkarları doğrultusunda doldurmak isteyen Avrupalı devletler başta Makedonya olmak üzere Balkan coğrafyasıyla yakından ilgilendiler.[4] Bulgarlar Berlin Antlaşması sonrasında Makedonya üzerinde hak iddia etmeye başlamışlardı. Bulgarların bu taleplerine karşılık Yunanlılar ve Sırplar da kendi iddialarını dile getirmeye başladılar. Ayrıca kendi ulusal örgütlerinin odağını Makedonya bölgesine çevirerek hakimiyet mücadelesine giriştiler.[5]

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden sonra Ayastefanos Antlaşması imzalanmış ve Büyük Bulgaristan kurulmuştu. Makedonya bölgesi büyük oranda Bulgaristan'ın sınırları içerisinde kalmaktaydı. Aynı yıl Berlin Antlaş-

---

3 Adanır, *a.g.e.,* s. 2-3; bkz. Hüseyin Savaş, "Türk Siyasal Tarihinde Makedonya Sorunu" *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 13, S: 1-2, Bursa 1992.

4 Fatma Gül Özküçük, *I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 30.

5 Ali Dikici, "Osmanlı Makedonyası'nda Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C: 6, S: 24, Ankara 2010, s.75-108; Güler Yarcı, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913), *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C: 4, S: 1, (?) 2013, s. 84-87.

ması'nın imzalanmasıyla Ayastefanos Antlaşması geçerliliğini kaybetmişti. Büyük Bulgaristan da üçe bölünmüştü. Tuna vilâyetini içeren kısım Bulgaristan Prensliği olarak tesis edilirken güney bölgesi Doğu Rumeli adı altında özerk bir eyalet haline getirildi. Makedonya bölgesini kapsayan kısım ise reformlar yapılması şartıyla Osmanlı idaresine bırakıldı. Bulgaristan Prensliği 1885'te Doğu Rumeli vilâyetini sınırlarına kattı ve sonrasında Makedonya'yı hedef aldı. Bulgarlar Makedonya'daki nüfuzlarını güçlendirmek ve kendilerine rakip olarak gördükleri Yunan etkisini kırmak için kilise ve okul politikası yürütmeye başladılar. Osmanlı Devleti'nde dini örgütlenmelerin Gayrimüslim tebaanın eğitim üzerindeki etki ve nüfuzları, kendi ulusçu anlayışlarını halka aktarma fırsatı vermişti[6]. Bunu da Bulgar Eksarhlığı aracılığıyla gerçekleştirdiler. Bu politikanın başarılı bir biçimde uygulanması ile Bulgar etkisi gittikçe artmaya başlamıştı. Bunun üzerine Sırp hükümeti de benzeri bir politikayı hayata geçirmeye çalıştı. Aynı şekilde Rum patrikhanesi ve Yunan hükümeti de karşı faaliyetlerini arttırdı. Böylece 19. yüzyılın sonlarında Makedonya'da bir çeşit kültür savaşının yanında askeri, siyasi, politik bir savaş yaşanmaya başlandı.[7]

Bulgarlar Makedonya'da yaşanan mücadelede sadece okul ve kilise politikalarıyla sınırlı kalmadılar. Slav nüfusu harekete geçirebilmek için gizli devrim komiteleri kurdular. Makedonya üzerinde hak iddia eden Yunan ve Sırp milliyetçileri Bulgarların bu girişimine hemen tepkilerini dile getirdiler. Hükümetleri yalnızca, Makedonya'yı kendi sınırlarına dahil etmek için siyasi olarak uygun bir ortamın oluşmasını beklemekteydi. Tüm bunlar Avrupa barışını tehdit eden bir krizin ortaya çıkmasına neden oldu. Makedonya meselesi böylece Doğu meselesinin bir parçasını oluşturdu.[8]

Tarih boyunca Balkanlar coğrafyasında yönetici iktidar zümrenin karşısında olanların başvurduğu en önemli yöntem silahlı düzensiz gruplar oluşturmaktı. Müslümanlar yüzyıllardır orada yaşamalarına rağmen, Balkan ulusçuluğu ve Avrupa kamuoyu bilincinde istilacı olarak nitelendiriliyorlardı. Balkanlarda eşkıyalık hareketleri milli ve dini sebeplerin yanında sosyal adaletsizliklere karşı bir tepki olarak da ortaya çıkabilmekteydi. Bunların dışında sıradan eşkıyalık hareketleri de bulunmaktaydı. Her ne sebepten olursa olsun Balkanlar'da haydutlar, çeteler, çetnikler, kleftler gibi başıbozuk güruhlar önemli bir eşkıya aktör olarak vardılar. Bundan dolayı da Osmanlı yönetimine karşı düzenlenen tüm siyasi tasarılarda yer aldılar.[9]

19. yüzyıl sonunda yapılanmalarını sağlamlaştıran örgütler, 20. yüzyıl başında büyük çaplı eylemlerine başladılar. Halkın önemli bir bölümünden

---

6 Meltem Begüm Saatçi, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları*, C:6, S:23, Güz 2009, s.16.

7 Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya", *DİA*, C: 27, Ankara 2003, s. 440.

8 Adanır, *a.g.e.,* s. 1; Hakan Tan, "Bulgar Komite Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, C: 15, S:1, Sakarya 2013, s. 47.

9 Gücel, *a.g.e.,* s. 206.

destek aldıkları gibi Avrupa devletlerinden de açıktan veya üstü kapalı olarak destek almaktaydılar. En ses getiren eylemlerini 1903 yılında gerçekleştirdiler. Kutsal İlinden gününde Makedonya'nın Manastır bölgesinde bir ayaklanma başlattılar. Ayaklanma Manastır'ın dışına taşırılamadı. Ayaklanma sırasında komiteler Makedonya'da uygulanması gereken yöntemler hakkında fikir ayrılıklarına düşmüştü. Bu ortam Osmanlı kuvvetlerinin lehine oldu ve ayaklanma kısa sürede bastırıldı. Her ne kadar ayaklanma bastırılmışsa da bir kısım ayaklanmacının hedeflediği Avrupa'nın dikkatini çekme yahut da Avrupa müdahalesi sağlanmış oldu. Osmanlı yönetimi sorunları gidermek için Hüseyin Hilmi Paşa'yı bölgeye Genel Müfettiş olarak atadı. Hilmi Paşa bu görevi esnasında bazı başarılar elde etse de Avrupalı devletler müdahalelerine devam ettiler. Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından diğer Avrupa devletlerinin de onayı alınarak Viyana ıslahat programı hazırlanmıştı. Bu program Avrupa desteğini isteyen komitacıları memnun etmemişti. Bu nedenle bölgede yeniden bir ayaklanma çıkarmak istediler. Bunun sonucunda bir kez daha Avrupa müdahalesi gerçekleşmiş oldu. Bu sefer de Osmanlı yönetiminin önüne Mürzsteg Antlaşması getirildi. Mürzsteg Antlaşması Osmanlı Devleti'ne kısa vadede Makedonya'da asayişin sağlanması konusunda yardımcı olmuşsa da uzun vadede bölgedeki hakimiyetini zedelemekteydi.[10]

Mürzsteg Antlaşması'nın maddeleri, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahalesini kolaylaştırıyordu. Özellikle Osmanlı askerlerinin Avrupalı subayların emrine verilmesi, Osmanlı Devleti'nin egemenliğini zayıflatmaktaydı. Osmanlı hükümeti Mürzsteg Antlaşması ile prestij kaybına uğradığını ve egemenliğinin zedelendiğini düşünmekteydi. Bu nedenle Osmanlı yönetimi gücü oranında elinden geldiği kadarıyla kendisine dayatılan uygulamalara direnmeye çalıştı. Ayrıca Osmanlı yönetimi, Mürzsteg Antlaşması'nı sorunları çözmekten ziyade Makedonya'nın paylaşılması için kurulmuş bir tuzak olarak algılıyordu. Mürzsteg Antlaşması, bölgede çatışmaya neden olan etkenleri kaldırmaktan ziyade ayrımların daha keskin bir hale bürünmesine yol açmıştır. Sonuç olarak Makedonya daha istikrarsız ve patlamaya hazır hale gelmişti.[11]

Tarafların farklı niyetler beslediği Makedonya meselesi 1903 yılından sonra başka bir safhaya evrildi. Eskisinden çok daha yoğun ve şiddetli bir komitacılık faaliyetlerine sahne oldu. Bulgar, Rum, Sırp çeteleri ve bunlara karşı

---

[10] Gücel, *a.g.e.,* s. 339-340; Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilig*, S: 69, (?) 2014, s. 20; bkz. Sevilya Aslanova Saylak, "Osmanlı Rus İlişkilerinde Makedonya Sorunu (1885-1908), *Akademik Bakış Dergisi*, C: 10, S: 19, Ankara 2016; Hasip Saygılı, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Rus Diplomatik Misyonlarının Bulgar Komitacıları İle İlişkileri", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, S: 2, İstanbul 2014; Mustafa Alkan, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908), *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 13, S: 1, Manisa 2015.

[11] Dikici, *a.g.m.,* s. 75-108.

Müslüman ahalinin kurmuş olduğu çeteler bölgede gittikçe yükseltilen gerginliğin ve olayların bir parçası oldular. Köy baskınları ve yakmalar, faili meçhul cinayetler, adam kaçırma ve fidye talepleri, bombalı eylemler başta olmak üzere bütün tedhiş eylemleri bir araç olarak kullanılmaya başlandı. Yerel halk tarafından desteklenen çetelerin çıkardığı olaylarda devlet bazen etkili ancak birçoğunda çaresiz kalarak çözüm bulmaya çalıştı. Bu çaresizlikte askerin kullandığı metotların meşruiyet alanını zorladığı zamanlar ve örnekler yaşandı. İşte Zervi çiftliği hadisesi de tam böyle bir zamanda yaşanmış yüzlerce olaydan birisiydi.

Balkanlarda Çiftlikler Meselesi ve Zervi Çiftliği

Balkanlarda 19. yüzyılda ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerinin birçok nedeni bulunmakla birlikte en önemlilerinden birisi toprak meselesiydi. Makedonya meselesinin de ortaya çıkmasında toprak tasarrufunun bir ilgisi bulunmaktadır.[12]

Osmanlı tarım sisteminin istikrarlı devresi, siyasi-askeri ve sosyo-ekonomik koşulların değişmesiyle 16. yüzyıldan itibaren son bulmuş, değişen savaş koşulları, tımarlı sipahileri arka plana bırakırken, tımar sistemini değişime uğratmıştı. Artan mali yükümlülükler, celali asayişsizlikler, ayanların yükselişleri, çiftçileri topraklarını bırakmaya zorladı. Köylü, ağır vergi yükünden kurtulmak için sık sık köyünü bırakıp dağıldı. Başka yerde yerleşip bir köy kurmadılarsa, levendlikle başıboş gezip, ırgatlık yaptılar. Genellikle de köylü aileleri, izlerini kaybettirip başka bir araziye yerleşirlerdi. Sipahi topraklarının gelirleri üst düzey askerlere ve profesyonel askerlere doğru geçtikçe yaşanan fiyat hareketleri ve merkezi otoritenin zayıflamasıyla toprak yapısı da değişti. Yükselen yeni gruplar tarım topraklarını ellerine geçirmeye çalıştılar. Köylünün bıraktığı toprakları askeri sınıftan nüfuzlu olanlar kendi mülkleri gibi benimseyip üzerine yerleşmiş, kul ve hizmetkar getirip buraları işletmeye ve kendi çiftlikleri haline sokmaya başlamışlardır. Topraklar belirli ellerde toplanırken yeni sahipler çiftlikler oluşturarak ticari tarıma yöneldiler. Topraksız kalan köylüler kiracı olarak çiftliklerde iş ve sosyal himaye aradılar.[13]

Büyük çiftliklerde çalışan köylülerin durumu başka yerlerde çalışan reayadan daha kötü idi. İlkel üretim metotları ile devam eden üretim iç ve dış piyasada fazla kar sağlamıyordu. Bu nedenle çiftliklerde çalışan köylünün yükü daha ağırlaşıyordu.[14] Balkanların ortasında coğrafyanın bir parçası olarak

---

12 Adanır, *a.g.e.*, s. 45.

13 Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s. 329-330; Adanır, *a.g.e.,* s. 28-29; bu konuda bir örnek için bkz. Süleyman Uygun, "Sırp İsyanı ve Hurşit Ahmet Paşa", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C: 4, S: 17, (?) 2014.

14 Meltem Begüm Saatçı, *Makedonya Sorunu (1903-1913)*, (Basılmamış Doktora Tezi) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2004, s.124.

Makedonya'da da toprak meselesi ve çiftlikler konusunda benzer bir manzara görülmekteydi. Makedonya ortakçılarının ekonomik durumu da kötüydü. 19. yüzyılın başındaki sosyo-ekonomik karışıklıklarda birçok yerde çiftçiler kendilerini güçlü büyük toprak sahipleriyle ortaklık ilişkisine girmek zorunda hissederken, yüzyıl ortalarında değişen ekonomik durumda bu ortaklık ilişkisinden tekrar ayrılabildiler. Toprak sahibi tabakaların kötüleşen maddi durumları, birçok çiftliğin tüccarlara, sarraflara ve diğer iş adamlarına satılması sonucunu doğurdu ve ortakçılar sık sık satılan bu mülklerin alıcıları oldular. 1890'larda büyük toprak mülkiyetinin dağılma süreci ileri safhadaydı. Sık sık boşalan ve yeniden kiralanan, kırılgan, yerleşime uygun olmayan yerlerde ortaya çıkmış çiftlik sisteminin çöküşünü hızlandıran hususlardan birisi de 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden tahıl üretiminden afyon, tütün, ipekböcekçiliği, vs. gibi endüstriyel bitkilerin üretimine doğru bir geçiş yaşanmasıydı.[15] Bu içerideki yapının değişmesine sebep olduğu gibi Avrupa'ya kadar uzanan bir ekonomik ilişkiler ağının ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

Makedonya, 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak Balkan savaşlarında Osmanlı devletinden kopuşuna kadar inişli çıkışlı dönemler izlese de her zaman yükselen gerginliklerin ve olayların merkezlerinden birisi olmuştu. Zervi'de[16], çete ve komitacılıkla adeta özdeşleşen Makedonya bölgesinde, Balkanlarda yoğun bir şekilde rastlanan ve Osmanlı belgelerinde çiftlik statüsüyle kaydedilmiş bir köydü. Çiftlik, günümüzde Makedonya'nın güneyinde ve Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan Balkanların önemli dağlarından olan Kaymakçalan dağlarının güney eteklerinde kurulmuştu. Köyün güneyine doğru uzanan düzlükler ise tarım yapılan arazileri barındırmaktaydı. Olayın yaşandığı 1905 yılında idari olarak Selanik vilayetinin Vodina kazasına bağlı Ostrova nahiyesinin bir köyüydü. Selanik vilayetinin batı ucunda, Manastır'a daha yakın olan köy Selanik-Manastır demiryolunun hemen kuzeyinde yer almaktaydı. Ostrova gölü kenarında kurulmuş ve aynı adla anılan nahiye merkezine yaklaşık yedi kilometre uzaklıktaydı. Çiftliğin kuzeyinde Kaymakçalan dağları ve ormanları yer alırken doğu tarafında yaklaşık 3 kilometre uzaklıkta Müslüman ahalisi ile Usluh köyü, batısında ise Çakan köyü bulunmaktaydı. Çiftliğin hane

---

15 Adanır, *a.g.e.,* s. 42.

16 Günümüzde Yunanistan sınırları dahilinde olan ve Zervi isminin kullanıldığı Zervi çiftliği ile ilgili olarak arşiv belgelerinde "Jervi, Jeroy, Rezvi, Jorva ve Zervi" şeklinde farklı adlandırmalara rastlamak mümkündür. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi BOA,* Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), 272/171, Selh Muharrem 1323, 24 Mart 1321, (6 Nisan 1905); Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı (TFR.İ.A), 26/2532, 13 Cemaziyelahir 1323, (15 Ağustos 1905); Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO), 2643/98222; Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT), 1002/23; Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR. I.SL), 74/7382, 25 Mayıs 1321, (7 Haziran 1905); Rumeli Müfettişliği Arzuhaller (TFR.I.ŞKT), 64/6317, 25 Safer 1323, (1 Mayıs 1905); Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

sayısı ve nüfusu Osmanlı kayıtlarına göre de değişiklikler göstermekteydi. Belgelerde hane sayısı 30-45 arasında gösterilirken nüfus için de çok daha farklı rakamlar kaydedilmişti. Bazı belgelerde 200 ila 300 kadar kişiye ev sahipliği yaptığı ifade edilirken (205, 264, 300'ü mütecaviz ve 400'e yakın) Rumeli Vilayeti Valisi Hüseyin Hilmi Paşa imzalı bir belgede bu rakam 400 olarak belirtilmişti. Bu belirsizlik Balkanlardaki "çiftlik" yapılanmalarının kırılganlığından kaynaklanmış olabileceği gibi, Babıali bürokrasisinin köylüye yapılacak kişi başı yardım veya olayın dış basın ve kamuoyundaki etkilerini azaltma kaygılarından da kaynaklanmış olabilir.

Hadisenin Çıkışı ve Gelişimi

22 Mart 1905'te Ostrova nahiyesi müdürüne Zervi köyünde çok sayıda Bulgar eşkıyasının olduğu ihbarı iletilmişti. Nahiye müdürü Hasan Rıza Bey Ostrova'daki askeri birliğin arama ve takip için yeterli olmadığını, dolayısıyla mevcut askerle köye gidilemediğini ifade ederek Vodina kazasına başvurmuştu. Bunun üzerine derhal askeri birliklerin gönderilmesine karar verilmişti. Yalnız bu konuda da bir problem ortaya çıkmıştı. Başka bir bölgede de Rum çetesi ihbarı alındığından birliklerin bir kısmı buraya kaydırılmıştı. Rum eşkıyasının bölgedeki bir manastıra geldiği, burada istirahat ettiği buradan da Golemirik ormanlarına çekildikleri şeklinde haberler alınmıştı. Zervi ve Çakan taraflarında görülen Bulgar komitacılarının takibi ve bertaraf edilmeleri için gerektiğinde civarda bulunan müfrezelerin birleştirilerek eşkıya üzerine sevk edilmelerine karar verildi.[17] Vodina kaymakamlığından alınan telgrafta eşkıyanın tenkili için elde kuvvet olmadığı, Rum manastırı yakınlarında görülen 80 kişilik Rum eşkıyasının takibi için merkezden gönderilen müfrezeden yardım aldıklarını, kasabada bir olay çıksa mekkarecilerden[18] başka kuvvet bulunmadığından yakınılmaktaydı. [19]

Zervi köyüne gönderilecek askerlerin sayısında azalma meydana gelmişse de eldeki az sayıda kuvvetten hazırlanan bir birlik köydeki eşkıya üzerine gönderilmişti. Vodina'dan 34 kişilik bir müfreze hazırlanmış Teğmen (mülazım-ı sani) Hüseyin Efendi komutasında Ostrova'ya gönderilmişti. 24 Mart 1905 gecesini Ostrova'da geçiren birlik, Ostrova'dan toplanılan başlarında Üsteğmen (mülazım-ı evvel) Ali Rıza Efendi'nin bulunduğu 19 nefer ve 3 jandarmanın da katılmasıyla toplam 56 kişilik bir kuvvet oluşturulabilmişti. Birlik, Ostrova

---

17 *BOA*, BEO, 2553/191474, 15 Mart 1321, (28 Mart 1905); TFR.I.SL, 21/2030, 9 Mart 1321, (22 Mart 1905); bu dönemde Osmanlı askeri gücü yetersizdi. Bu durum Makedonya'daki Bulgar çetelerinin bertaraf edilmesini zorlaştırdığı gibi eşkıyaya cesaret de veriyordu. Yine de Osmanlı devleti çetelere karşı elinden geldiği kadar tedbir almaya çalışıyordu. Bu tedbirler de Bulgar hükümetinin destekleri ve Avrupalı büyük devletlerin müdahaleleri yüzünden başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Özküçük, *a.g.e.,* s. 104.

18 Osmanlı Devleti'nde taşıma işiyle uğraşan deveci, katırcı gibi esnaf zümrelerine verilen isimdir. Bkz. Ömer İşbilir, "Mekkare", *DİA*, C:28, Ankara 2003.

19 *BOA*, TFR.I.SL, 21/2030, 9 Mart 1321, (22 Mart 1905).

nahiye müdürü de beraberlerinde olarak 25 Mart günü öğleden sonra (grubi saat on-on buçuk raddelerinde) köye 400 metre mesafede konuşlanmışlardı.[20]

Askerler köye vardığında müfrezelerin başındaki komutanlar mevcut birlikler ile doğrudan bir müdahale yapılamayacağını düşünerek destek kuvvet talebinde bulunmuşlardı. Çünkü gelen ihbarlarda köyde 200'ün üzerinde eşkıya olduğu bilgisi verilmişti. Nitekim destek kuvvet talepleri merkezden karşılık bulmuş olacak ki önce çevre köylerden sonra da Vodina merkezden hazırlanan üç müfrezenin trenle takviye kuvvet olarak olay yerine ulaşmaları emredilmişti. Ancak destek kuvvetler gelinceye kadar köydeki eşkıyanın kaçmaması için köyün abluka altına alınmasına karar verilmişti.[21] Bunun üzerine Üsteğmen Ali Rıza, Teğmen Hüseyin Efendiler kuvveti üçe bölerek birinci timi köyün kuzey doğu yönünde köyün sağ tarafına, ikinci timi batıya, Zervi ve Çakan köyü arasındaki yola hâkim olan kilise sırtına, yani köyün sol tarafına göndermişler, kendileri de köyün merkezini karşılayacak şekilde güneyden köyü ablukaya almaya karar vermişlerdi. (bkz. Harita 1) Ancak havanın biraz yağmurlu ve köyün kuzey sırtlarında cüzi miktarda sis olması sebebiyle eşkıyanın hareketliliği görülememiş, müfreze köye 150 metre kadar yaklaştığında köyün kuzeybatı sırtlarındaki nöbetçi eşkıya tarafından fark edilmişlerdi. Eşkıya müfrezenin üzerine ateş etmiş, düdük çalarak ve naralar atarak köyün hanelerine dörder-beşerli olarak dağılmış ve saklanmış olan diğerlerini uyarmışlardı. Bunun üzerine çatışma başlamıştı.

Köy, Kaymakçalan dağlarının eteklerinde, ormanlık sarp araziye yaslanmıştı. Askerler daha köye girmeden çatışma başladığında yoğun ateş ve bomba seslerinin yarattığı yoğun bir karmaşa yaşanmıştı. Bu karışıklıkta eşkıyalar saklandıkları evlerden çıkarak köyün batısında kilise ve köy arasındaki derenin içerisinden kuzeydeki sırtlara doğru geride bıraktıkları gözcü ve artçıların koruma ateşi altında firar ederek gözden kaybolmuşlardır. Atılan bombalar sonucunda samanlık ve otluklar yanmaya başlamıştı. Eşkıya yanmayan iki hane yakınında askerlere direniş göstermeye devam etmişti. Çatışmanın başlangıcında köyü abluka altına almak üzere gönderilmiş olan timler zor durumda kalmışlardı. Batı tarafındaki dağlık kısmı sarmaya giden askerlere birdenbire hem sağ taraftan hem de köydeki hanelerden şiddetli ateş edilmişti. Bu esnada değirmen tarafına sevk edilen timde de biri jandarmadan biri de askerden olmak üzere 2 nefer şehit olmuş ve 1 nefer yaralanmıştı. Kilise tarafındaki kolda bulunan borazan neferi de yaralamıştı. Askerler oldukları yerde siper almışlardı. Asker firar eden eşkıyayı bırakarak köyün içindekilere odaklanmıştı. Çünkü eşkıyanın firarından sonra da köydeki bazı sağlam evlerden

---

[20] *BOA*, Y.PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

[21] *BOA*, TFR.I.SL, 21/2030, 9 Mart 1321, (22 Mart 1905).

asker üzerine ateş edilmeye devam edilmişti. Köyün içinde de iki evde çatışma devam etmekteydi.[22]

Binbaşı Halid Bey, Vodina kaymakamı, Jandarma mülazımı ve askerden oluşan destek kuvveti Zervi köyüne geldiğinde çatışma bitmiş, eşkıya kaçmış ve yangın da sönmek üzereydi. Subaylar kuvvetin bir kısmını (Surviç müfrezesi ile Vodina Jandarma kuvvetini) firar eden eşkıyanın takibi için peşlerinden göndermişlerdi. Tepedeki eşkıyadan 3 kişinin öldüğü, bir gara tüfeği, bomba, bir dinamit fitili, kartal ve arslan markalı bir şapka ile kebe ele geçirildiği haberi gelmişti. Daha ilk çatışma sırasında atılan silahlar ve bombalar yüzünden köy yanmaya başlamıştı. İki hane dışında köyün kalanı yanmıştı. Çatışma bitip, yangın söndüğünde askerler köyde araştırma yapmaya başlamıştı. İlk verilen rapora göre birisi yanmış olmak üzere 6 erkek ve 1 kızın cesedine ulaşılmıştı. Köyde, ahaliden bir ihtiyar kadın ile birkaç çocuktan başka kimse kalmamıştı. Geri kalan köylüler kendileri için güvenli bir liman olarak gördükleri Ostrova'ya gitmişlerdi. Araştırmayı yapan askerler gecenin bastırması, yangının halen kısmen devam etmesi sebebiyle araştırmaya yarın devam edileceğini bildirmişlerdi. [23]

Binbaşı Halid Bey'in gönderdiği telgrafa göre çatışmada 3 asker ve 1 jandarma eri şehit olmuş, 3 asker de yaralanmıştı. Bu sırada Zervi köyünde hanelerin enkazları altında araştırmalar devam etmekteydi. Bu araştırmaların neticesinde ölü sayısı 9 erkek ve 2 kız olarak güncellenmişti. Eşkıyanın bulunduğu tepede yanmış bir erkek cesedi bulunmuştu. Köy dahilinde 10 erkek, 5 kadın, 1 kız ve 2 erkek çocuğunun cesetleri ahali tarafından teşhis olunmuştu. Köydeki akrabaları tarafından 2 erkek, 2 kadın ve 1 çocuğun da enkaz altında kaldıkları söylenmişse de henüz onların cesetlerine ulaşılamamıştı. Köydeki yangının tamamen sönüp, enkazlarda yapılan araştırmalar bittiğinde köy halkından erkek, kadın ve çocuk olmak üzere toplam 34 kişinin öldüğü ortaya çıkmıştı.[24]

Sivil kayıpların çokluğu Osmanlı yetkililerini harekete geçirmişti. Çünkü tüm bu gelişmeler içerisinde payitahtın dikkat etmesi gereken bir başka husus daha vardı ki o da devletlerin baskısıydı. Zaten Balkanlarda Osmanlı hakimiyeti pamuk ipliğine bağlıyken sivil kayıpların yaşandığı bu tür olayların devletler nazarında Osmanlı yetkililerini zor bir duruma sokacağı aşikardı. Yetkililerin bunun farkında olduğunu şu ifadelerden anlayabiliyoruz "Ölenler arasında kadın ve çocukların olması ve hanelerin yanmış olması ecanibe bir serrişte-i itiraz

---

[22] Askerin "*usul dışı bir hale sebebiyet verilmeyerek daima kanun dairesinde hareket olunması*" kaygıları belgelerde görülen ifadelerden anlaşılmaktadır. Soruşturma raporu başarısızlık ve kayıpları, eşkıyanın köydeki taş evlere sığınıp yan yana duran askerlerin üzerine kurşun ve bomba atmasına bağlamıştı. *BOA*, Y.PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

[23] *BOA*, Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR), 341/83, 11 Mart 1321, (24 Mart 1905).

[24] *BOA*, BEO, 2553/191474, 1 Mart 1321, (14 Mart 1905).

vereceğinden ve esnayı tenkilde jandarma zabitlerinden kimsenin bulunub bulunmadığının tahkik edilerek bildirilmesi…”.[25] Nitekim Osmanlı yetkililerinin çekindikleri durum çok geçmeden başlarına gelmişti. Zervi'deki olaydan haberi olan İngiliz elçisi Babıali'ye gelmişti. Bu konu Zervi'den önce yaşanmış olan Kukleş olayı ile beraber Londra'da da gündeme gelmiş gazetelere ve parlamentoda soru önergelerine konu olmuştu. Osmanlı elçiliği konuyla ilgili haberleri tercüme ederek merkeze geçmişti. İngiliz İstanbul elçisinin olayla ilgili Osmanlı yetkililerine bazı uyarılarda bulunduğu, Zervi köyünde enkaz altında 23 erkek, 9 kadın ve 2 çocuk naaşı ile yaralı olarak 13 kişinin bulunmuş olduğu yazılmıştı. Hatta İngiliz yetkililerinin, aşırı güç kullandıkları için Osmanlı yetkililerini uyardıkları haberleri yayınlamıştı.[26] Olayın vahametinin farkına varan Osmanlı yetkilileri gerekli tahkikatın yapılması, herkesin sorgulanması ve duruma göre mahkemelerinin yapılmasını emretmişti.[27]

Dahası Usturumca'nın Kukleş köyünde yaşanan olayın üzerinden henüz bir ay geçmişti. Kukleş hadisesi ile ilgili olarak İngiliz, Rus ve Bulgar yetkili ve kamuoyları ve basında çıkan yazıların olumsuz etkileri henüz geçmemişti. Payitaht sadece emirler vermekle kalmamış aynı zamanda olaya verdiği ehemmiyeti göstermesi bakımından Zervi hadisesini araştırmak üzere Galip Paşa başkanlığında dört kişilik bir komisyonun görevlendirilmesine de karar vermişti.[28]

Olayla İlgili Tartışmalar, Tahkikat Komisyonu ve Raporu

Erkan-ı Harbiye Mirlivası Galip Paşa, Selanik Jandarma Kumandanı Miralay Hamdi Bey, Gevgili Kumandan Muavini Binbaşı Nuri Bey ve Mıntıka Askeri Müfettişi Binbaşı Bahaddin Bey'den oluşturulan tahkikat komisyonu olay yerine gitmişler ve ilgili tüm tarafları dinleyerek bir rapor hazırlamışlardı. Rapor olayla ilgili birçok hususta ayrıntılı denecek derecede ifadeleri ve tespitleri içermektedir. İhbar, askerin toplanması ve çarpışmanın yaşandığı süreç anlatıldıktan sonra köyde çıkan yangın konusuna değinilmişti. Çünkü yangının Osmanlı askeri ve başıbozuklar tarafından çıkarıldığına dair kuvvetle dile getirilen iddialar vardı. Özellikle jandarma tensikatı ve reformlar konusunda bölgede bulunan yabancı ajan siviller, askeri uzman ve gözlemciler bu konularda derin bir hassasiyet göstermekte, aldıkları haberleri üstlerine, diplomatik mensubiyeti bulundukları devletlerin konsolosluk ve elçiliklerine bildirmekteydiler. Hatta haber ajanslarına geçerek olayların kendi görüş açılarından yansıtılmasını sağlamaktaydılar.

Olaydan sonra devletin engelleme çabalarına karşın Selanik'e kadar gitmeyi başaran köy halkından 39 kadının imzasıyla verdikleri mahzarda Vodine

---

25 *BOA*, BEO, 2535/190108, 13 Mart 1321, (26 Mart 1905).
26 *BOA*, BEO, 2553/191474, 26 Mart 1321, (8 Nisan 1905).
27 *BOA*, BEO, 2536/190174, 14 Mart 1321, (27 Mart 1905).
28 *BOA*, BEO, 2553/191474, 17 Mart 1321, (30 Mart 1905).

kazasına tabi köyün asker ve idari memurların emriyle yakıldığı, Ostrova nahiyesi müdürünün emriyle hemşire ve çocukların öldürüldüğü itham ve iddia edilmekteydi.[29] Keza Zervi çiftliğinin mutasarrıfı Göriceli Cafer Bey tarafından sadarete verilen arzuhalde de Galip Paşa'nın başkanlığında oluşturulan askeri komisyonun raporuna atıfta bulunarak; Zervi çiftliğindeki askeri müfrezenin ve Usluh köyü Müslüman ahalisinden bazı kimselerin halka zarar verdikleri, evlerini yaktıkları, mallarını çaldıkları iddia edilmişti.[30] Keza Selanik Rumeli Vilayet Müfettişliği'ne Vidin kazasında bulunan Zervi çiftliği afetzede ahalisinin çektiği telgrafta da "*Geçen Martın 17. günü idari ve askeri memurlar tarafından gaz yağı atılarak evlerin yakıldığı, eşyalar, erzak ve hayvanların zarar gördüğü, ayrıca erkek ve kadınlardan 35 kadar kişi öldüğü ve 16 kişi de yaralandığı*" belirtilmekteydi.[31]

Bu iddialara karşın askeri yetkililerin daha olayla ilgili ilk haber verdikleri telgraflarda, askerin köye ilk girişi esnasında eşkıya tarafından atılan bombalarda bazı ev ve samanlıkların yanmaya başladığı ifade edilmişti. Çatışma sırasında yangının ortaya çıktığı ve bu yangını çıkartanlarında askeri zor durumda bırakmak ve kaçmak isteyen firari eşkıyalar olduğu belirtilmekteydi. Bombalar atmak suretiyle bu yangını çıkartmışlardı. Tepelik bir alana doğru kurulmuş köyün evleri birbirine yakındı. Köy hanelerinin birbirine yakın oluşu yangının tesirini arttırmıştı. Yani yetkililere göre yangını eşkıya çıkarmıştı. Keza askeri heyetin soruşturma raporunda yangının çıkış şekli bu yönde izah edilmiştir. Ancak heyetin raporunda yangınla ilgili "*kesin olmamakla birlikte Usluh köyünün Müslüman ahalisinden bazı kimselerin askerlerle birleşerek krokide işaret edilen 6 binayı yaktıkları yönünde kuvvetli bir tahmini*" vardı. Ki askerlerden birisi bu yakılan evlerden birinin önünde şehit olmuştur.[32] Burada dikkati çeken husus asker ve Usluh köyü halkından bazılarının çatışmada şehit verilmesi üzerine şehit düşen ere ateş edildiği tahmin edilen evi ya da evleri askeri amaçlı olarak ateşe verdikleri yönündedir. Burada evlerin yakılmasında intikam kaygıları ile hareket edilmiş olması da ihtimal dahlindedir.

Çatışma sırasında gelen yardımlar, kimlerin geldiği, çatışma sırasında oynadıkları roller ve yaşanan sivil kayıpların sebepleri konusunda da bazı tartışmalar vardı. Daha çatışma sırasında atılan bombaların sesleri Ostrova'dan ve Ostrova istasyonundan işitilmişti. Jandarma Çavuşu Abdurrahman yanına 10 nefer alarak gündüz saat iki'de çatışma bölgesine gelmişti. Ayrıca Teğmen İsmail Efendi de yanına 12 nefer alarak gündüz saat iki buçuk raddelerinde

---

29 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 27 Mayıs 1321, (9 Haziran 1905).

30 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 12 Mayıs 1321, (25 Mayıs 1905); İrade Dahiliye (İ.DH), 1435/36, 12 Mayıs 1321, (25 Mayıs 1905).

31 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 7 Mayıs 1321, (20 Mayıs 1905); İ.DH, 1435/36, 7 Mayıs 1321, (20 Mayıs 1905).

32 *BOA*, Y. PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

çatışma bölgesine gelmiş ve kilise tarafındaki ablukayı takviye etmişti. Bu müfrezeden bazıları köy içlerine girmeye çalışırken papazın evinin önünde 1 asker kurşunla şehit olmuş ve 1 asker de bombayla yaralanmıştı. Buna sebebiyet verenin papazın ve amcasının evinden ateş eden firar edemeyen bir eşkıyanın sebep olduğu belirtilmişti. Yine soruşturma heyeti raporuna göre daha sonra (saat sekiz civarında) Tehve müfrezesi ve (dokuz buçuk on raddelerinde de) kaymakam ile birlikte Binbaşı Halid Bey'in 60 kişilik müfrezesi olay yerine gelmişti. Bu esnada her şey olup bittiğinden yalnız köyün yanmakta olduğu ve yanan evlerden fişeklerin patlamakta olduğunu görmüşler ve tahkikata başlamışlardı. Bu ilk tahkikat sonucu; köyde 2-3 eşkıyanın kaldığı ve ikisinin de köyün kuzeyindeki sırtlara doğru kilisenin önündeki dereden çıkmaktalar iken öldürüldükleri birlik subayları tarafından söylenmişti. Ancak ne kaza kaymakamı ne adli görevliler ne de Binbaşı Halid Bey, maktullerin cesetlerini göremediklerini belirtmişlerdi. Dolayısıyla bir kısım eşkıya kaçarken köyde ne kadarının kaldığı, bunların ölü olarak ele geçirilip geçirilmedikleri tam olarak anlaşılamamıştı. Köyde papazın yanmış evinin enkazından bazı kemikler çıkarılmıştı ve eşkıyaya ait olduğu iddia edilmişti. Keza evde yanmış olarak ele geçirilmiş olan tüfeğin de eşkıyaya ait olduğu ileri sürülmüştü. Ancak tahkikat komisyonu bunları kesin olarak niteleyememiş, ihtimal olarak değerlendirmişti.[33]

Buradaki asıl problem, eşkıyanın hızlı bir şekilde firar etmesi ve yaşanan karmaşadan dolayı doğru düzgün bir tahkikat yapılamamış olmasıydı. Komisyon çatışmaya giren askeri her konuda acemi olarak değerlendirmişti. Asker, eşkıyanın çok kalabalık olduğu düşüncesiyle (başlangıçta köyde 200'ü aşkın eşkıya olduğu ihbarı gelmişti) dumanların ve seslerin olduğu her yere ateş etmeye devam etmişlerdi. Galip Paşa'nın ifadelerine göre köy 205 nüfustan ibaret bulunmaktaydı. (Kaldı ki bu rakam Osmanlı belgelerinde 200-ila 400 arasında değişkenlik göstermektedir.) Yangından dolayı canlarını tehlikede gören köy halkından bir kısmı köyün güney tarafından çıkmaya başlamışlardı. Sivil kayıpların da işte bu esnada olduğu belirtilmekteydi. Köy ahalisi yangının tesiriyle canlarının tehlikeye düştüğünü fark ederek abluka hattının güney tarafından çıkarlar iken ateş eden askerin kaza kurşununa denk gelmişlerdi. Bir kısmı bu çıkış esnasında olmak üzere 34 kişi (kadın, erkek ve çocuk) ölmüştü. Adliye memurları ve belediye tabibi tarafından otopsileri yapılmıştı. Ahalinin bir kısmı daha güvenli bir yer olan Ostrova'ya sevk edilirken bir kısmı da Usluh köyü eşrafından Abdul Ağa'nın aracılığı ile Usluh köyünde iskân ettirilmişlerdi.[34]

---

[33] *BOA*, Y. PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); Papazın hanesi yakınlarında bir şakinin kemikleri bulunmuştu. 13955 numaralı bir Manher namlusu ve çok sayıda fişek elde edilmişti. BEO, 2553/191474, 1 Mart 1321, (26 Mart 1905).

[34] *BOA*, Y. PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

Bu süreçte tartışma konusu olan hususlardan birisi de köyde eşkıyanın olup olmadığı, sayısı ve yangın sonrasında yaşanan yağmalama ve hırsızlık konusuydu. Karyenin papazı, erkek ve kadınlardan bazıları Usluh köylülerinin köyü yağmaladıklarından bahsetmişler bazıları ise bu harekete kısmen askerlerin de karıştığını söylemişlerdi. Köyün çocukları ise askerin değil Usluh köyü ahalisinin yaptığını beyan etmişlerdi. Eşkıyanın miktarı, kuvveti, köye gelişi gibi sorulara başlangıçta görmedik bilmiyoruz gibi cevap verseler de olaydan bir gün sonra ahali tekrar Vodine sorgu hâkimi tarafından sorgulanmıştır. Kayda geçen ifadelerde köyün papazı ve Yorgi Çuçument adlı şahıslar itirafta bulunmuşlardı. Eşkıyanın Tane ve Luka kaptanlar idaresinde 58 kişilik bir grup olduğunu belirtmişlerdir. Zervi köyünde bir iki gün ikamet etmişler ve askerler gelince de firar etmişlerdi. Yağma ve hırsızlık iddiaları karşısında Usluh köyü ahalisinden de bazı isimlerde sorgulanmıştı. İfadelerinde Zervi köyüne yakınında bulunan değirmen için gittiklerini söylemişlerdi. Çatışma başlayınca da olay yerine gelmişler hatta ahaliden bazılarını kurtardıklarını ve yağmadan haberleri olmadığını beyan etmişlerdir. Çatışmaya iştirak eden askerler de sorgularında yanlış iş yapmadıklarını beyan etmekte ve büyük kısmı başıbozuklardan hiç kimseyi görmediklerini söylemişlerdir. Bir kısmı da yalnız nahiye müdürünün yanında 8-10 kadar başıbozuk gördüklerini bunların da taarruz ve tecavüzatda bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Yalnız Teğmen İsmail Efendi'nin birliğinden olup ve papazın hanesinin önünde atılan bombadan yaralanan Koçhisarlı Mehmed başıbozukları gördüğünü söylemiş ve bunların askerle birlikte yangın çıkardığını ifade etmişti. Bazı askerler sorgulanırken, daha köyün nasıl yandığıyla ilgili soru sorulmadan bombaların patlamasıyla yangının ortaya çıktığını söylemişlerdi. Bu durum tahkikat komisyonunun gözünden kaçmamış ve subayların askere ortak ifade verme konusunda emir vermiş olabilecekleri şeklinde değerlendirilmişti.[35]

Olay dönemin şartları içerisinde tipik bir asker ve komitacı olayı gibi görünse de başka soru ve sorunları da barındırmaktaydı. Bunlardan birisi köydeki eşkıyanın sayısı konusundaydı. Osmanlı askerinin yahut da Osmanlı bürokrasisinin olayın en başında kafası karışmış bir haldeydi. Çünkü Nasır Paşa'nın merkeze gönderdiği şifreli telgrafta çetecilerin tahmini olarak 200 kadar kişiden oluştuğu bildirilmekteydi. Ayrıca bu grubun başında meşhur çete reislerinden Luka, Tane ve Taşo kaptanların idaresinde olduğu da belirtilmişti.[36]

---

35 *BOA*, Y. PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

36 *BOA*, Y. PRK.ASK, 227/84, 12 Mart 1321, (25 Mart 1905); İçlerinde en meşhuru Luka kaptandı. Bölgede faaliyet göstermeye devam etmişti. Ağustos kasabasına yarım saat mesafede olan 42 odalı Aya Brod adlı Rum manastırını yakmıştı. Patrik, Bulgar komitacılarının patrikhaneye ait manastır, kilise ve mektepleri kasten sistematik bir şekilde yakıldığından şikâyet etmekteydi. Keza bölgede faaliyet gösteren komitacılardan Tane kaptan da köyü olan Gorinçeva'ya doğru gittiği haber alınmış, köye baskın yapılmışsa da ele geçirilememişti. Olayla ilgili belgelerde geçen ancak köyde bulunduğu

Çatışma sonrası yapılan soruşturmalar ile çetecilerin sayısının 200 değil 60 kişi kadar olduğu ortaya çıkmıştı. Perşembe gecesi Luka kaptan idaresinde 50 kişi, Cuma gecesi de Tane kaptan idaresinde 10 çeteci köye gelmiş ve 11 haneye dağılmışlardı.[37] En başta çetecilerin sayısının yanlış olarak bildirilmesi bir istihbarat hatası olabileceği gibi olayın sıcaklığıyla sağlıklı bilgi sağlanamamasından da kaynaklı olabileceği durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak eşkıyanın çok kalabalık olduğu yönündeki bu yanlış bilgi askerin harekâtını olumsuz biçimde etkilemiş hatta aşağıda ifade edileceği gibi kalabalık eşkıya grubunu yoğun ateş altına alma çabası sivil ölümlerin artmasının en önemli sebebini teşkil etmişti.[38]

Hadise yaşandıktan hemen sonra özellikle Zervi köylüleri ve yabancı misyonlardan gelen şikayetler üzerine yağma iddialarının araştırılması için tahkikat yapılmasına karar verilmişti. Bunun üzerine nahiye müdürü, jandarma mülazımı ve polis neferinden oluşan bir heyet kurulmuştu. Ayrıca Zervi köyünün ileri gelenlerinden iki kişi de bu heyete dahil edilmişti. Yapılan araştırma neticesinde Usluh köyünde Zervililere ait hiçbir şey bulunamamıştı.[39]

Tahkikat komisyonu çatışmanın sonuna doğru gelen kaza kaymakamının olayı araştırmak için ayrıntılı tahkikat yapması gerekirken üstün körü bir araştırmayla geçiştirdiğini ifade etmişti. Çalınan malların ortaya çıkarılması için aceleci davranmamış ve Usluh köyü araştırmasını hemen yerine getirmemişti. Ayrıca Ostrova nahiyesi müdürünün de üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmediği iddia edilmişti. Ostrova nahiye müdürünün çatışmanın başlangıcından sonuna kadar olayı takip ettiği, başıbozukların zararını ve müdahalelerini önlemek üzere herhangi bir teşebbüste bulunmadığı gibi olaya müdahale etmesi gereken Jandarma da hiçbir şey yapmamıştı.[40]

---

doğrulanamayan Taşo kaptan ise 1906'da öldürülmüş, üzerinde Ostrova, Gogova ve Nis çiftliklerinden bazı kişilere ait mektuplar ele geçirilmişti. Bu mektuplardan birisinin Ostrova Bulgar daskalı Kostantin Papa Tanas, diğerinin Gogova köyü Papazı Nestor'a ait olması bölgedeki din adamları ile komitacı hareketin birlikteliğini göstermektedir. BEO, 2779/208405, 16 Muharrem 1324, (12 Mart 1906); 2632/197393, 18 Cemaziyelevvel 1323, (21 Temmuz 1905); Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN), 108/10730, 9 Ramazan 1324, (27 Ekim 1906); TFR.I.SL, 67/6650, 25 Muharrem 1323, (1 Nisan 1905); Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı (A.MTZ.(04)), 115/71, 16 Safer 1322, (2 Mayıs 1904); TFR.I.SL, 121/12001, 4 Şaban 1324, (23 Eylül 1906).

37 *BOA*, BEO, 2553/191474, 1 Mart 1321, (26 Mart 1905).

38 *BOA*, DH.ŞFR, 341/98, 13 Mart 1321, (26 Mart 1905).

39 Usluh köylüleri buğday öğütmek üzere Zervi köyü değirmenine gittiklerini söylemişler. Oradaki kadınların halini gördüklerinden merhameten bir kısmına bakmak ve istirahatlerini sağlamak maksadıyla köylerine aldıklarını ifade etmişlerdir. Kendilerine itham edilen suçları işlemediklerini beyan etmişlerdir. BOA, BEO, 2536/190182, 14 Mart 1321, (27 Mart 1905).

40 *BOA*, Y. PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 21 Mart 1321, (3 Nisan 1905).

Çatışmada köyün hemen dışındaki kilise ve papazın evinin durumu, eşkıyanın buradan Osmanlı askerine ateş etmesi ve ilk şehit ve yaralıların burada verilmesi dikkati çekmektedir. Nitekim Bulgar milliyetçiliği bir anlamda Bulgar kilisesi tarafından temsil ediliyordu. Kilise ve okullar Bulgar bağımsızlık hareketinin ağırlık merkezini oluşturuyordu. Harekete taraftar bulunmasında Bulgar kiliseleri ve okulları önemli bir rol oynuyordu. Bulgar kilise ve okullarının rolü bu kadarla da sınırlı kalmıyor çetelerin ihtiyacı olan silah ve mühimmatın muhafaza edildiği alanlar olarak da kullanılmaktaydı.[41] Keza papazın hanesi yakınlarında bir şakinin kemikleri bulunmuştu. 13955 numaralı bir Manher namlusu ve çok sayıda fişek elde edilmişti.[42]

Osmanlı yetkililerinin eşkıyanın veya eşkıyadan ölü ele geçirilenler konusunda çok hassas olduğu görülmektedir. Osmanlı makamlarının ve tahkikat komisyonunun köyde ölü de olsa bir eşkıyanın ele geçirilmiş olmasına bu derece dikkat etmeleri manidardır. Aksi takdirde olayda zarar gören köylü ya da sivillerin durumunu ifade etmekte büyük sorun yaşamaktaydı. Eşkıya ele geçirildiği takdirde ancak askerin rolü yabancı misyonlar tarafından meşruiyet kazanmaktaydı. Keza ileride görüleceği üzere köylülerin iddialarının ve şikayetlerinin askerden daha ziyade nahiye müdürü, başıbozuklar ve Usluh'un Müslüman köylüleri üzerinde toplanması da yine bu düşünceden kaynaklanmış olmalıdır.

Bir Çiftlik Sahibi: Cafer Bey

Zervi köyü meselesinde asker-eşkıya-köylü üçgeni dışında bir aktör daha bulunmaktaydı ki o da Zervi çiftliğinin sahibi Göriceli Mahmudbeyzade Cafer Bey (bazen efendi olarak nitelendirilmiştir) idi. Çiftlik sahipleri hemen hemen her zaman bölgelerinin mültezimleri konumundaydı. Ayrıca onlar iktidar sahipleri ile daima sıkı bir ilişki içerisindeydi. Çiftlik sahibi, topraktan elde edeceği geliri azami miktarda sağlamak için yanaşmalarının mümkün olduğunca çok araziyi ekmesini sağlamaya çalışırdı. Ekim-dikim işlemi için gereken tohumu da çiftlik sahibi vermekteydi. Ekimi gerçekleşmeyen tarım arazisini de farklı boyutlardaki parsellere bölüp hayvanlarının sayısına göre ortakçılara

---

41 Özküçük, *a.g.e.,* s. 56.

42 *BOA*, BEO, 2553/191474, 1 Mart 1321, (26 Mart 1905); Rumlar ve Arnavutlardan hatta Almanlardan kaçak yollarla silah satın alınıyordu. İç Devrim Örgütü'nün yapılanmaya başladıktan hemen sonra temin ettikleri silahlar Kalkandelen tüfekleriydi. Özellikle Makedonya'nın kuzeybatısında teşekkül eden çetelerde bu silahlar ağırlıklı olarak kullanılıyordu. Makedonya'nın güneybatısında ise Yunan piyadelerinin de kullandığı Fransız yapımı "Gras" tüfekleri tercih ediliyordu. Örgütün seçkin kişileri ise Avusturya yapımı Mannlicher tüfeklerini kullanıyordu. Ancak bu silah pahalı olduğu için az miktarda genelde her çetede bulunmaktaydı. Çetenin en çok aradığı, almakta da en çok zorlandığı silah ise Martini-Henry ve Alman yapımı Mauser (Mavzer) tüfekleriydi. Özellikle Mauser zamanının en iyi piyade silahı olarak kabul ediliyordu. Özküçük, *a.g.e.*, s. 67-68.

bırakıyordu. Hasat mevsimi başlamadan önce aşar vergisi toplanıyordu. Sonra kalan hasadın onda biri tohum olarak ayrılmaktaydı. Geriye kalan ürün eşit bir şekilde çiftlik sahibi ve köylü arasında pay ediliyordu. Çiftlik sahibi ve ortakçıların birbirine karşı sorumlulukları bulunmaktaydı. Eğer çiftlik sahibi köyde ikamet ediyorsa ortakçılar onun geçimini de sağlamak zorundaydılar. Çiftlik sahibi de sağladıkları gıda maddelerine karşılık ortakçılar için parasız konut, çayır ve odun hazır bulundurmalıydı.[43]

Köylüler üzerindeki bu yükler, Makedonya'da ayrılıkçı oluşumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.[44] 1900'lü yıllara gelindiğinde çiftlik sahiplerinin büyük kısmı çiftliklerde ikamet etmiyordu. Genellikle şehirlerde yaşıyorlardı. Bunun nedenlerinden birisi bölgenin güvenlik sorunu idi. Çetecilik faaliyetinin yükselişe geçtiği bu dönemde, Osmanlı güvenlik güçlerinin merkezden uzak yerleşimlerin ki buna çiftliklerde dahil güvenliğini sağlamakta zorluklar yaşadığı görülmekteydi.[45] Ki Cafer Bey de olayın yaşandığı dönemde Zervi çiftliğinde değil Görice'de bulunmaktaydı.

3 Nisan 1905'e kadar Cafer Bey belgelerde sadece köyü tasarrufu altında bulunduran kişi olarak geçmekte iken 4 Nisan 1905'ten itibaren belgelerde de adı çok daha sık geçmeye başlamıştı. Cafer Bey çiftlikte yaşanan olayların sonucunda halkı dağılmış köyün görmüş olduğu zararla ilgili olarak sorumlu aramaktadır. Cafer Bey'in adının bu kadar sık geçmesinin ilk nedeni komisyonun raporunu beklemesi olarak tahmin edilebilir. Dolayısıyla taleplerini dile getirebilmek için tahkikatın bitmesini beklediği anlaşılmaktadır. Rapora göre hareket etme arzusu olabileceği gibi raporda değişmesini istediği yerlerden dolayı da Cafer Bey'in adının çok sık geçtiği bir tahminden öteye gidememektedir. Nitekim Cafer Bey'in ilk telgrafında yanan Zervi çiftliği ile ilgili oluşan zararları kendisinin telafi edemeyeceğini bu durum yüzünden halkın dağılacağını ifade etmekteydi. Ayrıca Zervi ahalisinin yağma edilen eşyalarının akıbeti hakkında yetkililerden bilgi ve yardım istiyordu.[46]

Göriceli Cafer Bey ilk telgrafından bir sonuç alamamış olacak ki 1 Mayıs 1905'te bu sefer daha detaylı bir dilekçe verdiğini görmekteyiz. Cafer Bey bu

---

43 Adanır, *a.g.e.*, s.40.

44 Bulgar komitacılarının en ünlülerinden olan Çernoyef'in "*Usturumca Hristiyan Hükümetinden Usturumca kasabasında Sakin Hacı Nafi Bey'e*" başlığıyla yazmış olduğu tehdit ettiği ve para istediği mektubunun daha ilk cümleleri bu konuya ayrılmıştı. "*Yankesici olan hükümetinizin idaresinde siz bütün beyler hilaf-ı kanun bir surette Hristiyanların heman de bütün arazisini zabt ettiniz. Böylece Makedonya'da sakin milletin esaretini daha ağır tahamülfersa bir hale getirdiniz. Bu esareti tazyif eylediniz. Ahali hükümetinin esiri iken siz kendi kendiniz ile subaşılarınıun dahi esiri ettiniz. Gece gündüz bütün ailesiyle çalıştığı halde meydana getirdiği hasılatın nısfından ziyadesini elinden aldıktan maada yortu günlerinde sizin tarlalarınızda çalışmağa icbar ediyorsunuz bundan maada daha birçok haksızlıklarda vukuubuluyor…*" *BOA*, TFR.I.SL, 78/7705.

45 Saatçı, *a.g.e.*, s. 124.

46 *BOA*, BEO, 2543/190695, 22 Mart 1321, (4 Nisan 1905).

dilekçesinde Zervi çiftliğini tanımlarken (o zamana kadar Osmanlı belgelerinde geçen hane ve nüfus sayısından çok daha fazla olarak) 45 hane, 1 değirmen ve 300 küsur nüfusunun olduğunu vurgulamaktadır. (En dikkat çekici husus da çiftliğe nahiye müdürü refakatinde gelen jandarmanın, askerin ve Müslüman köylülerin köyü ateşe verdiğini belirtmesiydi. (Bu noktada Zervi çiftliğinin Hristiyan ahalisinden farklı bir tutum ve ifade takınmamıştı. Onlarla aynı şeyleri söylemekteydi. Bu ortak söylemin Osmanlı makamlarını zor durumda bıraktığı söylenebilir.) Cafer Bey'e göre köy yakınındaki hayvanlar ve çift alet edevatı yağma edilmişti. Bunların yanında hane eşyaları ve köy kadınlarının altın ve gümüşten olan takılarının da yağma edildiğini belirtmekteydi. 24 erkek ve 10 kız ölürken 16 kadın ve erkek de yaralanmıştı. Bu olaylar yaşanırken Cafer Bey kendisinin Görice'de bulunduğunu ifade etmişti. Olayı öğrenince çiftliğe geldiğini bu sırada ahalinin perişan bir şekilde olduğunu gördüğünü söylüyordu. Cafer Bey geçimini çiftlik ile sağladığını belirtmişti. Çiftliğine zarar verilmesi, ahalisinin katledilmesi, hayvanların yağma olunması sebebiyle Cafer Bey zor durumda olduğunu söylemekteydi. Ayrıca ahalinin ihtiyaçlarının giderilmesi, çiftliğin yeniden imarı ve iskanların yapılmasına Cafer Bey gücünün olmadığını da ifade etmekteydi. Kendisi merkez vilayete gelerek yetkililerle ve müfettiş (Hüseyin Hilmi) paşayla görüşmüştü. Yetkililer tarafından kendisine zararlarının karşılanacağı söylenmişti. Yalnız 40 günden beridir 300 kadar ahali Selanik'te aciz bir halde beklemekteydi. Ahalinin malını ve canını korumaya memur olanlar ahaliye zarar vermişlerdi. Zarar görmüş ahalinin mallarının tazmin edilememesi adalete ve kanuna aykırı olacağı gibi telafisi olmayan zararlara da yol açabileceğini dile getirmekteydi.[47]

Cafer Bey'in vermiş olduğu bilgilerinde ayrıca irdelenmesi gerekmektedir. Kendisi köy nüfusunu 45 hane ve 300 küsur nüfus olarak ifade etmiştir. Osmanlı belgelerinde ise köydeki hane sayısı 30-35, Galip Paşa başkanlığındaki komisyonun raporunda ise nüfus 205 kişi olarak kayda geçirilmiştir. Bu tutarsızlıkların üç nedeni olabilir. Birincisi kayıtların eksikliği ki bu durum Osmanlı bürokrasisi için şaşırtıcı bir hal değildir. Çünkü merkezi otoritenin zayıflaması, tahrirlerin doğru düzgün ya da hiç yapılamaması gibi durumlar yüzünden kayıtlarda tutarsızlıklar ile karşılaşılabilmektedir. İkinci bir neden ise Cafer Bey'in hane ve nüfus sayılarını olduğundan fazla göstererek devletten alacağı yardım parasını arttırma gayesine girmiş olduğu düşünülebilir. Bu durumda dönemin yerel ileri gelen, ayan yahut da toprak tasarruf edenleri için sık karşılaşılan durumlardan bir tanesidir. Bir diğer sebep ise Cafer Bey'in köy hakkında iyi derecede malumatının olmamasıdır. Ancak bu sonuncusu uzak ihtimaldir çünkü gelirini tasarruf ettiği çiftliği hakkında bilgi sahibi olmaması biraz uzak ihtimaldir. Bunlara karşın nüfus ve hane konusundaki değişkenliğin çiftliklerin ve köylülerin hareketli, değişken yapısından kaynaklanmış

[47] *BOA*, İ.DH, 1435/36, 25 Safer 1323 ve 17 Nisan 1321, (1 Mayıs 1905).

olabileceği daha kuvvetli ihtimaldir. Çünkü daimî değişken nüfus yapısı, kaçan, yerleşen topraksız köylüler sebebiyle son derece değişkendi. Ancak bu rakamların artmış olması Osmanlı bürokrasisinde daha fazla tesir edebilmek, nüfus ve haneyi çok göstererek alınabilecek yardımları da artırmaya çalışmaktan kaynaklanmış olabilir. Cafer Bey köyde 1 değirmen olduğunu belirtirken komisyonun çizmiş olduğu krokide köyde 2 değirmen olduğu görülmektedir.[48]

Bu durum Cafer Bey'in tipik bir çiftlik sahibi olduğunu göstermektedir. Kendisi büyük ihtimal daimî olarak merkezi bir yerde (Görice'de) ikamet etmekte ve para ile ilgili sıkıntılar olduğu yahut da yukarıdaki örnekte olduğu gibi köye bir zarar geldiği zaman oraya gitmekteydi. Cafer Bey hem kendi hem de ahalinin zararlarının karşılanması için birtakım çabalar içine girdiği görülmektedir. Elbette bu zararların karşılanması için para gerekliydi. Bu para hanelerin yeniden inşası ve ahalinin ziraat yapabilmesi için hayvan, alet-edevat gereksinimi için kullanılacaktı. Bunun için ilk etapta zarar ve ziyanın tespit edildiği bir defter hazırlanmıştı. Cafer Bey defterde yazılı olan 3564 lira 40 kuruşun bir aydır kendisine verilmesini talep etmekteydi ve henüz verilmediğinden yakınmaktaydı.[49] İlerleyen süreçte Cafer Bey'in söz verilen yardımların yapılmadığına dair şikayetleri devam etmişti. Köy ahalisinin dağılacağını bu durum sonucunda da ailesinin aç ve sefil bir duruma düşeceğini belirtmekteydi.[50] Cafer Bey sadece yardım parası istemekle kalmıyor ayrıca zarar görmüş yerler ve üretim sebebiyle ilgili yılın vergisinden düşürülmesini de talep etmekteydi.[51] Köyde Mart ayının ikinci gününde hayvan sayımı olmuştu. Bu sayım sonucunda 402 baş koyun ve 238 baş keçi kayda geçirilmişti. Eşkıya ile girişilen çatışmada bu hayvanların büyük kısmının telef olduğu belirtilmişti. Telef olan hayvanların değeri 1309 kuruşa tekabül etmekteydi. Bu meblağın vergiden düşürülmesi istenmekteydi.[52]

Bu arada devletten gerekli maddi yardımların gelmeye başladığı ancak tartışmaların devam ettiği bir dönemde köy halkına sivil yardımlar da yapılmaya başlamıştı. Özellikle Selanik'in ileri gelen tüccar ailelerinden Alatini ailesinin meydana çıktığını görmekteyiz. Alatini ailesi perişan durumda olan köy halkı için 5.000 kıyye un yardımında bulunmuştur. Ancak bu yardımlar ahaliyi 1-2 ay kadar idare edebilmiştir. Köy halkının sorunlarını tamamıyla çözememiştir. Devletin köy halkına yardım edememe sebebi ise dönemin Osmanlı maliyesinin kötü gidişatıdır. [53]

---

48 *BOA*, Plan-Proje (PLK.p), 3666.

49 *BOA*, TFR.I.ŞKT, 64/6317, 25 Safer 1323, (1 Mayıs 1905).

50 *BOA*, İ.DH, 1435/36, 12 Rebiyülevvel 1323 ve 5 Mayıs 1321, (17 Mayıs 1905).

51 *BOA*, İ.DH, 1435/36, 8 Mayıs 1321, (21 Mayıs 1905).

52 *BOA*, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), 426/29, 22 Teşrinievvel 1321, (4 Kasım 1905).

53 *BOA*, TFR.I.SL, 74/7382, 12 Mayıs 1321, (25 Mayıs 1905); İ.DH, 1435/36, 12 Mayıs 1321, (25 Mayıs 1905);Alatini ailesi ve Selanik'te oynadığı roller konusunda bkz. Mehmet Ali Karaman, "XIX. Yüzyılda Selanik'te Musevi Bir Aile: Alatiniler", History Studies, C: 9, S: 5, (?) 2017, s. 129-142.

Ağustos ayında hasar gören Zervi çiftliği için 500 lira (50.000 kuruşun) verilmesi kararlaştırılmıştı.[54] Köydeki inşaat işlerinin ve yardımların yürütülmesi için kaza özelinde bir komisyon kurulmuştu. Yine inşaat işlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için askeriyeden bir istihkam subayının görevlendirilmesine karar verilmiştir. Yapılan istişareler sonucunda istihkam kol ağası Hasan Efendi tayin edilmişti. Devlet yetkilileri kış mevsimi gelmeden inşaat işlerinin bitirilmesini istiyordu. Bunun dışında Cafer Bey ödemesi kesinleştirilen paranın dışında Ziraat bankasından kendisine borç para verilmesini talep etmekteydi. Bu borç para ahalinin iskanları ve ihtiyaçları için kullanılacağı ifade edilmişse de yetkililer tarafından temin edilen yardım ve paralar yeterli görülerek reddedilmişti.[55] Cafer Bey'in daha fazla para talebi ya devlet tarafından sağlanan para hasarların giderilmesinde yeterli olamadığı ya da Cafer Bey'in bu kriz durumunu kendi lehine kullanma çabası olarak yorumlanabilir. Tarih Şubat 1906'yı gösterdiğinde köydeki bütün haneler inşa edilmiş ve halkın ihtiyaçlarının karşılandığı bildirilmişti.[56]

Ahalinin Talepleri ve Yapılan Yardımlar

Zararlarının karşılanmasını isteyen tek kişi Cafer Bey değildi, Zervi köyü ahalisi de zararlarının tazmin edilmesi için idari yetkililere sesini duyurmaya çalışıyordu. Köylüler Rumeli Vilayet Müfettişliği'ne telgraf çekmişlerdi. Köylerinin idari ve askeri memurlar tarafından gaz yağı atılarak evler, eşyalar, erzak ve hayvanların zarar gördüğünü belirtmişlerdi. Ayrıca erkek ve kadınlardan 35 kadar kişi ölmüş ve 16 kişi de yaralanmıştı. O zamandan beri ahalinin perişan bir halde olduğunu belirtmişlerdi. Onlara evlerinin yeniden inşa edilip iskân olunacakları, hayvan ve alet edevat desteği verileceği söylenmişse de henüz bunların hiçbirinin yapılmadığını bildirmekteydiler. Eğer evleri, ahırları, samanlıkları yeniden yapılmaz, hayvan ve alet edevat tedarik edilmez ise zor durumda kalacaklarını belirtmişlerdi. Ayrıca köy halkı Selanik'e gitmelerine engel olunmaması konusunda Vodina kaymakamlığına tebligat buyrulmasını istemişlerdi.[57] Feryat ve figanlar karşısında devlet yetkilileri Selanik belediye sandığından ödeme yapılmasına karar vermişlerdir. Buna göre 20 kız ve 25 erkeğe toplamda 45 kişiye 1350 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştı.[58]

Zervi köylülerinin isteklerini dile getirme şekli Osmanlı bürokrasisinde bazı sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet veriyordu. Ahali önce Vodina kazası

---

54 *BOA*, TFR.İ.A, 26/2532, 13 Cemaziyelahir 1323, (15 Ağustos 1905); BEO, 2643/98222; DH.MKT, 1002/23.

55 *BOA*, TFR.I.SL, 74/7382, 17 Eylül 1321, (30 Eylül 1905); TFR.I.SL, 83/8295, 30 Ağustos 1321, (12 Eylül 1905).

56 *BOA*, TFR.I.SL, 95/9435, 10 Zilhicce 1323, (5 Şubat 1906); TFR.I.SL, 96/9506, 17 Zilhicce 1323, (12 Şubat 1906).

57 *BOA*, TFR.I.SL, 74/7382, 7 Mayıs 1321, (20 Mayıs 1905); İ.DH, 1435/36, 7 Mayıs 1321, (20 Mayıs 1905).

58 *BOA*, TFR.I.SL, 74/7382, 18 Mayıs 1321, (31 Mayıs 1905).

merkezine gidip perişan bir halde olduklarını dile getirmişlerdi. Sonrasında Vodina ile sınırlı kalmayıp bir kısım ahali aileleriyle birlikte Selanik'e de gitmişlerdi. Devlet yetkilileri bunların Selanik'e gelmekte oldukları haberini alınca engellenmelerini istemişti. Ancak özellikle kadınlardan oluşan bir grup bu engelleri aşarak Selanik'e gelmeyi başarmışlardı. Bu noktada devlet yetkilileri bu grubun yapacağı gösteriler ve başvuracakları kurumlar ve haber ajansları üzerinden yabancı devlet temsilciliklerinin dikkatlerini çekebileceklerini fark etmişlerdi. Kaldı ki muhtemelen bu grubun gelişi de doğrudan Osmanlı yetkililerinin dikkatini çekmek için değil yabancı misyonlar üzerinden dertlerini ve şikayetlerini dile getirip daha hızlı ve etkili sonuç almaktı. Bu noktada Osmanlı yetkililerinin yabancı temsilci, gazete ve kamuoyunun dikkatlerini çekmesinden çekinen Osmanlı devlet adamları üzerinde etkili olması için yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca yetkililer bu ahalinin ihtiyaç ve zaruretlerinin olduğunu zaten kabul etmişler ve çeşitli yol ve şekillerde taleplerini alarak yerine getirmeye çalışmaktaydılar. Bu yüzden de 400'e yakın köylü için kişi başı 15'er kuruştan toplam 6.000 kuruşun verilmesi kararlaştırılmıştı. Bu meblağla bir ay kadar maişetlerini sağlanmaları beklenmekteydi. Ayrıca Zervi köylülerinin Selanik'e gelmelerine müsaade edilmemesi konusunda Vodina kaymakamlığına emir verilmişti. Bir de belirlenen miktarın mahallinde karşılığı bulunmamaktaydı. Bu yüzden de bu meblağın karşılanması için ya hazineden ya da şehremanetinden karşılanması için izin isteniyordu.[59]

Engellemelere rağmen 7 Haziran 1905 tarihinde Zervi çiftliğinden içlerinde özellikle kadınların ve çocukların bulunduğu 40 kişilik bir grup daha Selanik'e gelerek yardım talebinde bulunmuşlardı.[60] 39 kadının imzası bulunan ve Rumeli Vilayeti Müfettişliği'ne verilen mahzarda; Vodine kazasına tabi köylerinin asker ve idari memurların emriyle yakıldığı, Ostrova nahiyesi müdürünün emriyle hemşire ve çocuklarının öldürüldüğünden şikâyet edilmekteydi. Mal, eşya ve hayvanlarından dolayı olan zararlarının 193.881 kuruş olduğunu, diğer zarar gören kalemler de eklenince köyün zararının toplamda 356.400 kuruş olduğunu ifade etmişlerdi. Yine köylüler birçok defa çektikleri telgraflarla durumlarını müfettiş paşaya ve yetkililere anlatmaya çalıştıklarını, açlıktan ölmemek ve zor durumdan kurtulmak için yetkililerden yardım beklediklerini ifade etmişlerdi.[61]

Bu noktada devletin bürokratik kanalları köylülere ilk etapta yapılacak 6.000 kuruşluk yardımın nereden karşılanması gerektiğini tartışmaktaydı. Ayrıca Selanik'e gelen kişilerin her birine verilecek olan birer mecidiyenin ve yol masraflarının da hangi kalemden karşılanacağı sorulmuş, daha sonra iade

---

59 *BOA*, TFR.I.SL, 74/7382, 22 Mayıs 1321, (4 Haziran 1905); BEO, 2595/194560, 4 Haziran 1905.

60 *BOA*, TFR.I.SL, 74/7382, 25 Mayıs 1321, (7 Haziran 1905).

61 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 27 Mayıs 1321, (9 Haziran 1905).

edilmek üzere belediyeden alınmasına karar verilmişti.[62] Köylüye ilk etapta kararlaştırılan 6.000 kuruşun yarısı olan 3.000 kuruş verilmiştir. Köy halkı ise kendilerine 660 kuruştan başka bir şey verilmediğini ayrıca toplam nüfuslarının 264 kişi olduklarını belirtmişlerdir. Bunun üzerine köylülere bir aylık idarelerine yetecek şekilde 264 nüfusa, kararlaştırılan 6.000 kuruşun içinden 3960 kuruşun hemen verilmesi kararlaştırılmıştır. Selanik'e gelen 40 kişinin masraflarının yine kararlaştırılan 6.000 kuruştan karşılanmasına karar verilmiştir. Bu 40 kişinin her birine birer mecidiye verilmesi ve Ostrova'ya kadar olan ücretlerinin yine mezkûr 6.000 kuruştan karşılanmasına karar verilmiştir.[63]

Zervi çiftliği olayında çiftlik sahibi ve köylünün zarar gördüğünü kabul eden devlet bunların telafisi için de gerekli tedbirleri almaya çalışmıştı. Olayda 40 hane ve 24 samanlık harap olmuştu. Bölgede çiftlik ve köy haneleri yapmakla uğraşan bir dülgerin tahminine göre her bir hane 2375 ve her bir samanlık da 200 kuruşa mal olacaktı. Bu meblağ fazla bulununca bir önceki yıl Manastır vilayetindeki hasarzedeler için verilmiş para ve yine o tarzda birer barakanın yaptırılmasına karar verilmişti. Zervi çiftliği dağlara yakın olması sebebiyle yapılacak evler için ağaçların kesilmesine müsaade edilmesi ve kesilen ağaçlardan para alınmaması kararlaştırılmıştır. Bu sayede inşaat masraflarının karşılanacağı belirtilmiştir.[64]

Köyün Kimlik Tartışması

Makedonya bağımsızlık hareketinde komitelerin yanında Bulgar kilise ve okulları da aktif bir rol oynamaktaydı.[65] Bulgarlar Makedonya üzerinde faaliyet yürütürken karşılarında sadece Osmanlı Devleti yoktu. Rumlar da özellikle Makedonya'nın güneyinde Bulgar kilisesinin faaliyetlerine karşı birtakım çalışmalar yürütmekteydi. Rum komiteleri, Bulgar-Makedon İç Örgütü'yle kıyaslandığında daha fazla maddi güce sahipti. Böylece çete üyelerine maddi açıdan daha iyi olanaklar sundular. Başarı sağlamalarının nedenlerinden biri de buydu.[66] Bir Alman konsolosluk raporuna göre; Türk makamların yardımıyla birçok kez Bulgar ve Rumen köylerine zorla Rum muhtarlar verilmektedir. Bu Rum muhtarlar da ahalinin nüfus kayıtlarına Ortodoks Rum olarak yazılmasını sağlıyorlardı. Olası bir kilise anlaşmazlığında da Rum din adamlarının devreye

62 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 27 Mayıs 1321, (9 Haziran 1905).
63 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 28 Mayıs 1321, (10 Haziran 1905).
64 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 15 Safer 1323, (7 Nisan 1321), 20 Nisan 1905; İ.DH, 1435/36, 7 Nisan 1321, (20 Nisan 1905); Kiremit:142000 adet; Çivi; 3838; Pencere demiri 1276; Kireç 4000? 900; Tahta 2200? 3700; Bahası 11524; Saz 432; Usta ve Amele Yevmiyesi ile 3332; 28330 (beher yevmiye 20 para 8 kuruş) İcmal 50000 kuruş. TFR. I.SL, 95/9435; 96/9506, 27 Kanunuevvel 1321, (9 Ocak 1906).
65 Özküçük, *a.g.e.*, s. 56.
66 Adanır, *a.g.e.*, s. 234.

girmesine olanak sağlanmış oluyordu. Bunlar da hemen hemen tüm köyde Patriklik taraftarlarının olduğunu ileri sürebilme imkânı yakalamış oluyorlardı.[67]

Tarafların kilise üzerinden yapmış oldukları etnik kimlik mücadelesine Zervi köyünü de dahil ettikleri anlaşılmaktadır. Köyün kimlik konusunda yaşadığı bunalım ve sıkıntılar hem dönemin Makedonya'sında kilise üzerinden yaşanan kimlik problemleriyle hem de yaşanan hadiseden sonra mensubiyet konusunda yaşanan travmaya da işaret ediyor olabilir. Köydeki kilisenin tamiri konusunda daha 1850 yılında köylüler bir arzuhal sunmuşlardı. Aya Gorgi adlı kilisenin harap durumda olduğu, Usluh köyünden gelen imam, muhtar ve şahitler huzurunda teyit edilmiş ve kilisenin boyutları kayda geçirilerek tamirine izin verilmesi istenmişti.[68]

Zervi köyünün yeniden imarı, suçluların cezalandırılması gibi sorunların yanında yaşanan hadiseden sonra bir de köyün kimlik tartışması patlak vermişti. Köy Bulgar köyü idi. Ancak Makedonya'nın birçok yerinde olduğu gibi Zervi de dini kimlik konusunda geçmiş yüzyılların izlerini taşımaktaydı. Köyün etrafında Müslüman köyler olduğu gibi kuzeyine, dağlık alana doğru gidildiğinde Bulgar ve Müslüman Pomakların karışık olduğu köyler artmaktaydı. Güney doğusuna doğru gidildikçe Rumlar daha etkindiler. (bkz Harita 2)[69]

Yaşanan olay sonrasında yapılan şikâyette köyün son 15 yıldır Eksarhane'ye tabi olduğu ancak köy halkının son tahrir düzenlemesinde Patrikhane'ye mensup olarak gösterildiği belirtilmişti. Durumun fark edilmesi üzerine hem ahalinin bir kısmı hem de Eksarhlık şikayetçi olmuştu. Merkeze yansıyan şikâyet üzerine yerel bürokratlara bir yanlış varsa düzeltilmesi yönünde talimat verilmişti.[70] Yerel yetkililerin yapmış olduğu tahkikata göre Zervi köyü ahalisinin eski nüfus defterinde Rum Ortodoks mezhebine mensup oldukları yazılıydı. Hatta kiliselerinde Rum papaz bulunduğu ve dini ayinlerini onunla icra ettikleri tahkikat sonucunda belirlenmişti. Köy ahalisi ise kendilerini

---

67 Adanır, *a.g.e*., s. 238.

68 Kaza müdürü naibi ve Müslim- Gayrimüslim azalar imzalı mazbatada; Ostrova kazasına bağlı Zervi karyesinde Aya Gorgi nam isminde bir kilise vardı. Bu kilise harap bir haldeydi. Kaza meclisine karye papazı ve reayadan bazı kimseler gelip durumu anlatmışlardı. Bunun üzerine Zervi karyesine yakın olan Usluh karyesinden bazı kimseler kiliseyi incelemeye gitmişlerdi. Usluh karyesinden kiliseye gidenler arasında imam Şaban Efendi, muhtar Ali Efendi, ikinci muhtar Mustafa Bölükbaşı, molla Hüseyin bin Mustafa bulunmaktaydı. Bu kişilerin incelemeleri sonucu kilisenin bakıma muhtaç olduğu teyit edilmişti. Kilisenin 16 zira (yaklaşık 75 cm'lik ölçü birimi) uzunluğunda, 12 zira genişliğinde ve 3,5 zira yüksekliğinde olduğu belirtilmişti. *BOA,* A.MKT.UM, 8/65, 3 Rebiyülahir 1266, (16 Şubat 1850); Bkz. Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, C: 3, İstanbul 1991.

69 *BOA*, Haritalar (HRT.h), 323. Kiepert'in haritalarından alınarak yapılmış bu harita tam olarak gerçeği yansıtmamaktaydı. Belgelerdeki çevredeki Müslüman köyler belirtilmiş iken haritada bunlar görünmemektedir. Keza Rum nüfus da göz ardı edilmiş gibidir.

70 *BOA*, TFR.I.SL, 87/8623, 17 Eylül 1321, (30 Eylül 1905); TFR.I.SL, 87/8623, 29 Eylül 1321, (12 Ekim 1905).

ne Rum ne de Bulgar olarak nitelendiriyor yalnızca Hristiyan olarak ifade etmekteydiler. Son tahrirde köy ahalisi Patrikhane'ye mensup Ortodoks olarak kaydedilmişti. Belki daha da dikkati çeken husus yalnızca iki hane halkı Osmanlı nüfusuna kaydedilmenin göstergesi olan tezkerelerini (Tezkere-i Osmaniye) almıştı. Tahkikatın yapıldığı dönemde diğerleri henüz alamamıştı. Ayrıca Zervi ahalisi mal kalemi nüfus defterinde de Rum olarak kaydedilmişlerdi. [71] Anlaşıldığı kadarıyla uzun yıllar Patrikhane'ye bağlı köy ve kilisesi 15 yıl kadar önce Bulgarların çaba ve çalışmalarıyla Eksarhane'ye bağlanmıştı. Ancak yaşanan son olayda halkın yaşadığı travma adeta köyü kimliksiz bırakmıştı. Durumdan yararlanmak isteyen Rumlar muhtemelen Osmanlı yetkililerinin yardımıyla köyün kilisesini tekrar Patrikhane'ye bağlamak istemişlerdi. Ancak durumu fark eden Eksarhlık ve köyün halkından bazıları duruma itiraz etmişlerdi.

Mezhebi aidiyetler üzerinden şekillenen etnik aidiyet ve kimlik meselesi öylesine karmaşık ilişkiler ağıyla bağlıydı ki problemi çözmek için yapılan teşebbüsler yeni çıkmazlara sebep oluyordu. Zervi köyü örneğinde görüldüğü üzere yaşanan olay köyün hangi kiliseye, millete ait olduğu konusunda kimlik tartışmalarına sebep olmuştu. Bulgar köyü yüzlerce yıllık bir geçmişle Rum Patrikhanesi'ne bağlı kalmıştı. Nüfus ve coğrafya olarak da Makedonya'nın güneyinde Rum ve Türk nüfusun içerisinde kalmıştı. (bkz. Harita 2) Ancak Bulgar kilisesinin bağımsız olduktan sonra milliyetçi Bulgar kimliği inşa edilirken köyü Eksarhlığa bağladıkları anlaşılmaktadır. Olay sırasında köyde Bulgar komitacıları vardı. Belli ki gerek Eksarhlık ve gerek komitacı faaliyetleri ile köy Bulgarlara meyletmişti. Ancak olayın travması ile bir anda ortada kalmışlardı. Bulgar Eksarhlığına bağlı kalmak yeni problem ve saldırılara maruz bırakabilirdi. Rum Patrikhanesi'ne bağlanmak da keza Bulgar komitacılarının hışmını çekebilirdi. Belli ki Osmanlı idaresini de istememekte en azından tereddüt etmekteydiler. Osmanlı idaresi hem Rum hem Bulgar komitacılarının nefretini ve tepkisini çekebilirdi. Nitekim olay sonrası nüfus tahriri yapılırken Osmanlı nüfus tezkerelerini de almamışlardı. Tam da bu noktada yani köyün travmatik kimlik bunalımında olduğu, kimliklerin bulanıklaştığı bir dönemde, Rumların buraya el attığı anlaşılmaktadır. Osmanlı yetkililerini de ikna ettikleri anlaşılan Rumlar köyü Patrikhane'ye yazdırmışlar kısmen de başarılı olmuşlardı. Köy kendisini adeta kimliksizleştirerek veya mevcut çatışma ve rekabet içerisinde olan kimliklerden hiçbirisine ait olmayarak Bulgar ya da Rum değil sadece Hristiyan yazılmak istediklerini belirtmişlerdi. Yazışmalardan tüm köyün aynı fikirde olmadığı içlerinde farklı düşünce ve mensubiyetlerini devam ettirmek isteyenler olduğu anlaşılmaktadır. Makedonya'daki kimlik tartışmaları aynı kökene sahip olsalar da bir köy içinde bile farklılaşmaya ve kırılmalara sebep olabiliyordu.

---

[71] *BOA*, TFR.I.SL, 87/8623, 13 Teşrinievvel 1321, (26 Ekim 1905).

Tarihsel gelişim açısından farklı kaynak ve devletlerden beslenen farklı usuller benimseyen Balkan milliyetçiliği yalnızca hakim devlet olan Osmanlı idaresi ile değil, sosyal ekonomik siyasi sebeplerle birbirleriyle de şiddetli çatışma içerisine girmişti.[72] Çatışmalarda her iki taraf da (Eksarhlık ve Patrikhane; Bulgar ve Rum) Osmanlı bürokrasisini zorlayarak kendine alan yaratmıştı. Yabancı devlet temsilcilikleri ve kamuoyu da yaşanan olay üzerinden Osmanlı içişlerine müdahale etme ve Osmanlı Balkan topraklarını dizayn etme konusunda bir koz elde etmekteydiler. Taraflar kendilerine göre bazı kazanımlar elde edebilmişti. Mevcut durum sadece hadiseye maruz kalan zarar gören halkın-köylülerin ve Osmanlı devleti yetkililerinin ve otoritelerinin işine gelmemekteydi. Böylece Makedonya gibi kilise ve kimlik çatışmalarının en yüksek derecede yaşandığı bir yerde yeni olayların da kapısı aralanmış olmaktaydı. Yani olaylardan beslenen taraflar olduğu müddetçe yeni olayların çıkması kaçınılmazdı.

Cezalandırmalar

Hadisenin yaşanmasından sonra soruşturmalar başlamış ve suçlu olanların cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Galip Paşa başkanlığında oluşturulan askeri komisyonun raporuna göre; Zervi çiftliğindeki müfreze-i askeriyenin ve Usluh köyü Müslüman ahalisinden bazı kimselerin halka zarar verdikleri kabul edilmekteydi. Bunlar köylülerin hanelerini yakmış ve mallarını çalmışlardı. Her ne kadar ilk tahkikatta ve aramalarda çalınan ve gasp edilen mallarla ilgili bir şey bulunamadığı belirtilmişse de daha sonra ifade ve soruşturmalarda köylülerin eşya ve hayvanlarını gasp edenler tespit edilmişti. Usluh köyü Müslüman ahalisinden 12 kişi hırsızlık yaptığı gerekçesiyle adliyeye sevk edilmişlerdi. Zervi ahalisinin çalınan mallarından bulunabilenler sahiplerine geri verilmişti. Olayın adil ve hakkaniyetli bir şekilde çözüme kavuşturulması için de Selanik savcı yardımcısı Vodine kazasına gönderilmişti. Savcı yardımcısının Vodine kazasına gönderilmesi iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi devletin gerçekten olayın düzgün ve hakkaniyetli bir şekilde nihayete erdirilmesi için attığı bir adım olarak görülebilir. İkincisi ise devletin çıkarlarını gözeten bir adamı göndererek olayın üstünün kapatılması yahut da en az zarar verecek şekilde soruşturmanın nihayete erdirilmesi adımı olarak okunabilir. Ostrova nahiyesi müdürü Hasan Rıza görevini yerine getiremediği için vilayet valisi tarafından azledilmişti.[73] Merkez bununla yetinmemiş ayrıca vilayetteki valisine nahiye müdürü hakkında soruşturma yürütmesi için emir göndermişti. Müdür

---

[72] Saatçi, *a.g.m.*, s.16-24.

[73] Bölgedeki, iyi yetişmemiş, meselelerin arka planını göremeyen Osmanlı idarecilerinin olaylarda oynadıkları olumsuz roller konusunda kendisi de aynı yıllarda nahiye müdürlüğü ve kaza kaymakamlığı yapan, sosyal, idari ve dini kaos ve çözülmeyi gözlemleyen Tahsin Uzer'in tespitleri dikkat çekicidir. Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Mahkemeye verilmişti. Zervi olayı esnasında görevli asker ve subayların soruşturulması da yine ordu tahkik heyetince yapılmıştı.[74] Merkez olaya dahil olan subay ve efrad hakkında gerekli işlemlerin bir an önce yapılmasını istiyordu. Ayrıca cezalarının da bir an evvel verilmesini istiyordu. Çünkü olay sefaretlerce takip edilmekteydi. Sadece Zervi hadisesi sefaretlerin dikkatini çekmiyor, aralarında çok uzun bir zaman farkı olmayan Kukleş vakası da devletlerin takibinden kaçmıyordu. Belli ki bu olaylar yüzünden yoğun bir baskı altında kalan Babıali, çare olarak askerlerin mahkemelerinin bir an önce sonuçlanmasını istemekteydi.[75] Keza Zervi ve Kukleş vakalarından dolayı divanı harbe sevk edilen subayların buradan alınan kararların posta ile seri bir şekilde ulaştırılması merkez tarafından gösterilen hassasiyetin en belirgin ölçütlerinden biridir.[76]

Nahiye müdürü olarak geçen, tahkikat raporunda, Cafer Bey'in ve köylünün şikâyet ve dilekçelerinde Ostrova nahiye müdürü olarak anılan bu kişinin adının mevcut belgelerde hemen hiç geçmemesi dikkati çekmekteydi. Bu durumu Osmanlı bürokrasisinin ketumluğu olarak ya da devletin bölgedeki zayıf egemenliğinin bir işareti olarak değerlendirebiliriz. Ancak nahiye müdürü ve Jandarma Çavuşu Abdurrahman hakkında bir yıl sonrasına ait bazı bilgilere rastlanılmaktadır. 24 Mart 1906 tarihli belgelerde Şura-yı Devlet'ten gönderilen "*Ostrova müdürü Hasan Rıza Beyle Abdurrahman Çavuşun adem-i mesuliyetine dair*" ifadesi dikkati çekmektedir. Vazifelerini yapmada eksiklikleri iddiasıyla mahkemeye verilen Ostrova eski müdürü ile zabıta memuru Abdurrahman Çavuşun mesul olmadıkları belirtilmiş, bu beraat kararına vilayet itiraz edip istinafa götürmüşse de Şurayı Devlet temyiz mahkemesi sorumlu tutulamayacakları kararı vermişti.[77]

Sonuç

Fransız ihtilaliyle birlikte yükselen milliyetçilik çok uluslu devletleri tehdit ediyordu. Bu tehditlerden etkilenen devletlerden biri de hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'ydi. Osmanlı Devleti'nin her coğrafyasında milliyetçilik rüzgârı görülebildiği gibi Balkanlar ayrı bir yer tutmaktaydı. Balkan coğrafyasındaki birçok etnik grup kendi milli devletlerini kurmak istiyordu. Bu gruplar Osmanlı Devleti'yle çatışmaya girerek bu emellerine ulaşmayı amaç-

---

74 *BOA*, TFR. I.SL, 74/7382, 12 Mayıs 1321, (25 Mayıs 1905); İ.DH, 1435/36, 12 Mayıs 1321, (25 Mayıs 1905); *BOA*, Y.MTV, 272/171, Selh Muharrem 1323, 24 Mart 1321, (6 Nisan 1905); BEO, 2553/191474, 24 Mart 1321, (6 Nisan 1905).

75 *BOA*, BEO, 2553/191474, 5 Nisan 1321, (18 Nisan 1905).

76 *BOA*, TFR.I.SL, 24/2371, 29 Haziran 1321, (12 Temmuz 1905).

77 Eşkıya attığı bombalarla köyü yaktığı halde müfettiş paşa ve Vodina kaymakamı Kani Bey'in bilatahkik -soruşturmadan kendisini azledip mahkemeye verdiklerini ifade ve iddia etmiş, savunması geçerli bulunmuştu. BOA, BEO, 2789/209106, 28 Muharrem 1324, (24 Mart 1906); DH.MKT, 1064/31, 6 Safer 1324, (1 Nisan 1906); ŞD, 1426/8, 9 Şaban 1324, (28 Eylül 1906).

lıyordu. Nitekim sadece bağımsızlıklarını sağlamak onlara yetmiyor aynı zamanda topraklarını da genişletmek istiyorlardı.

Balkanların ortasında yer alan Makedonya, etnik ve dini milliyetçiliğin en büyük mücadelelerinin yaşandığı yer oldu. Bulgarlar kiliselerinin ve okullarının yardımıyla örgütlenerek Makedonya'nın Bulgaristan sınırlarına dahil edilmesi için mücadeleye giriştiler. Bu emellerini gerçekleştirebilmek için de çeteler kurdular. Bulgar hükümeti ve Avrupalı büyük devletler çıkarları doğrultusunda bu çetelere maddi ve manevi destek verdiler. Hazırlıklarını tamamlayan çeteler bombalı saldırılar, adam kaçırma ve köy basma gibi eylemlerde bulundular. Bu asayiş olaylarının yaşandığı yerlerden biri de Zervi çiftliğiydi. Bulgar komitacılarını takip eden askerle eşkıya bu köyde karşı karşıya gelmişti.

Yaşanan çatışmada asker ve köylülerden can ve mal kayıpları yaşanmıştı. Çatışma sonrası köy ahalisi, oluşan zarar için asker ve idari memurlarının yanı sıra komşu köy olan Usluh köyü Müslüman ahalisini de suçlamaktaydı. Asker ise zarara sebep olanın eşkıya olduğunu dile getirmekteydi. Ayrıca olay bir iç mesele iken sefaretlerin olayı takip etmesi nedeniyle uluslararası bir hale dönüşmüş, Osmanlı yönetimini zor durumda bırakmıştı. Eşkıyaya olabildiğince destek veren köylüler, her türlü silahlı-silahsız argümanı kullanan komitacılar, bu durumdan faydalanmaya çalışıp bölgede etkin rol oynamak isteyen uluslararası güçler, kendisini savunmak için birçok tavizi göze alan ve çaresizce uğraşan devlet yetkilileri, çıkarları zarar gören toprak sahiplerinin devletin kaynaklarını kullanmaya devam etme istekleri, ayrı cemaatler şeklinde örgütlenmiş Osmanlı toplumunun birbirine karşı geliştirdiği güvensizlik ve beslenen çatışmalar, çetelerin kanunsuzluğuna neredeyse aynı şiddetle cevap vermeye çalışan devletin yerel ve askeri güçlerinin arasında kalmış köylüler, umutsuzca zararları telafi etme çabaları…

Osmanlı askeri harekatlarına, bölgedeki yabancı askeri ve sivil gözlemcilerin kontrol ve denetimine rağmen köy baskını ve yangınları, cinayetler, kaçırmalar, fidye talepleri, sürgünler, nüfus değişimleri devam etti. Yaşanan olaylarda haklı ya da haksızı belirlemek en son akla gelen hususdu. Bütün taraflar anarşi ve kaosu normalleştirmiş gibi görünüyorlardı. Eric Hobsbawm'ın bu dönemle ilgili olarak "*siyasal şiddetin arttığı dönemlerde, karşılıklı olarak çatışan eşkıyanın ve askerin uyguladığı yöntemlerin dozajının aynı oranda arttığı*"[78] gerçeğiyle bölgede anarşi ve terör yükselerek devam etti.

Sonuç olarak bu kargaşa ortamında taraflardan en çok zarar gören ve canı yanan köylüler oldu. Zervi örneğinde olduğu gibi köylüler bu kaos ortamından o kadar etkilenmişlerdi ki kimliksizleşmeyi tercih etmiş, nüfus defterine ne Bulgar ne de Rum sadece Hristiyan olarak kaydedilmek istemişlerdi.

---

[78] Eric Hobsbawm, *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*, Çev. Osman Akınhay, İstanbul 2008, s. 135.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA

A.MKT.UM, 8/65, 3 Rebiyülahir 1266.

A.MTZ.(04), 115/71, 16 Safer 1322.

BEO, 2535/190108, 13 Mart 1321; 2536/190174, 14 Mart 1321; 2536/190182, 14 Mart 1321; 2543/190695, 22 Mart 1321; 2553/191474, 1 Mart 1321; 2595/194560, 4 Haziran 1905; 2632/197393, 18 Cemaziyelevvel 1323; 2643/98222; 2779/208405, 16 Muharrem 1324; 2789/209106, 28 Muharrem 1324.

DH.MKT, 1002/23; 1064/31, 6 Safer 1324.

DH.ŞFR, 341/83, 11 Mart 1321; 341/98, 13 Mart 1321.

HRT.h, 323, 325, 345.

İ.DH, 1435/36, 7 Mayıs 1321.

PLK.p, 3666.

ŞD, 426/29, 22 Teşrinievvel 1321; 1426/8, 9 Şaban 1324.

TFR.I.MN, 108/10730, 9 Ramazan 1324.

TFR.I.SL, 21/2030, 9 Mart 1321; 24/2371, 29 Haziran 1321; 67/6650, 25 Muharrem 1323; 74/7382, 7 Mayıs 1321; 78/7705; 83/8295, 30 Ağustos 1321; 87/8623, 17 Eylül 1321; 95/9435, 10 Zilhicce 1323; 96/9506, 17 Zilhicce 1323; 121/12001, 4 Şaban 1324.

TFR.I.ŞKT, 64/6317, 25 Safer 1323.

TFR.İ.A, 26/2532, 13 Cemaziyelahir 1323.

Y.MTV, 272/171, Selh Muharrem 1323.

Y.PRK.ASK, 103/93, 21 Mart 1321; 227/84, 12 Mart 1321.

2. Kitap ve Makaleler

ADANIR, Fikret, *Makedonya Sorunu*, İstanbul 2001.

AHBAB, Yakup, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C: 1, S: 1, Trabzon 2015, ss. 119-151.

ALKAN, Mustafa, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908), *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 13, S: 1, Manisa 2015 ss. 242-255.

BAYRAKTAR, Kaya, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilig*, S: 69, (?) 2014, ss. 1-28.

DİKİCİ, Ali, "Osmanlı Makedonyası'nda Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C: 6, S: 24, Ankara 2010, ss. 75-108.

ERKAL, Mehmet "Arşın", *DİA*, C: 3, İstanbul 1991, ss. 411-413.

ERTÜRK, Suzan, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2018.

GÜCEL, Dilek, *Osmanlı Arşiv Belgeleri İle Selanik Vilayetinde Komitacılık: (1890-1913)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İzmir 2014.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, "Makedonya", *DİA*, C: 27, Ankara 2003, ss. 437-444.

HOBSBAWM, Eric, *Küreselleşme, Demokrasi Ve Terörizm*, çev. Osman Akınhay, İstanbul 2008.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.

İŞBİLİR, Ömer "Mekkare", DİA, C: 28, Ankara 2003, ss. 554-555.

KARAMAN, Mehmet Ali, "XIX. Yüzyılda Selanik'te Musevi Bir Aile: Alatiniler", *History Studies*, C: 9, S: 5, (?) 2017, ss. 129-142.

ÖZKÜÇÜK, Fatma Gül, I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

SAATÇI, Meltem Begüm, *Makedonya Sorunu (1903-1913)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2004.

_____, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları*, C: 6, S:23, Güz 2009, ss. 13-28.

SAVAŞ, Hüseyin, "Türk Siyasal Tarihinde Makedonya Sorunu" *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 13, S: 1-2, Bursa 1992, ss. 185-200.

SAYGILI, Hasip, "1903 Makedonya'sında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* C: 39, S: 39, Ankara 2013, ss. 69-94.

_____, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Rus Diplomatik Misyonlarının Bulgar Komitacıları İle İlişkileri", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, S: 2, İstanbul 2014 ss. 197-226.

_____, "Sultan II. Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903'te Mitroviçe'de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın Öldürülmesi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, C: 20, S: 20, Ankara 2014, ss. 163-191.

Saylak, Sevilya Aslanova, "Osmanlı Rus İlişkilerinde Makedonya Sorunu (1885-1908), *Akademik Bakış Dergisi*, C: 10, S: 19, Ankara 2016, ss. 107-139.

TAN, Hakan, "Balkan Savaşı Öncesi Bulgar Komitelerinin Müslüman Köy Baskınları: Yanıklı (Hamidiye) Köyü Örneği" *Studies Of The Ottoman Domain*, C: 7, S: 12, (?) 2017, ss. 43-82.

_____, "Bulgar Komite Faaliyetlerine Genel Bir Bakış", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, C: 15, S: 1, Sakarya 2013, ss. 45-69.

UZER, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

YARCI, Güler, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C: 4 S: 1, (?) 2013, ss. 76-114.

UYGUN, Süleyman "Sırp İsyanı ve Hurşit Ahmet Paşa", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C: 4, S: 17, (?) 2014, ss. 416-436.

EKLER

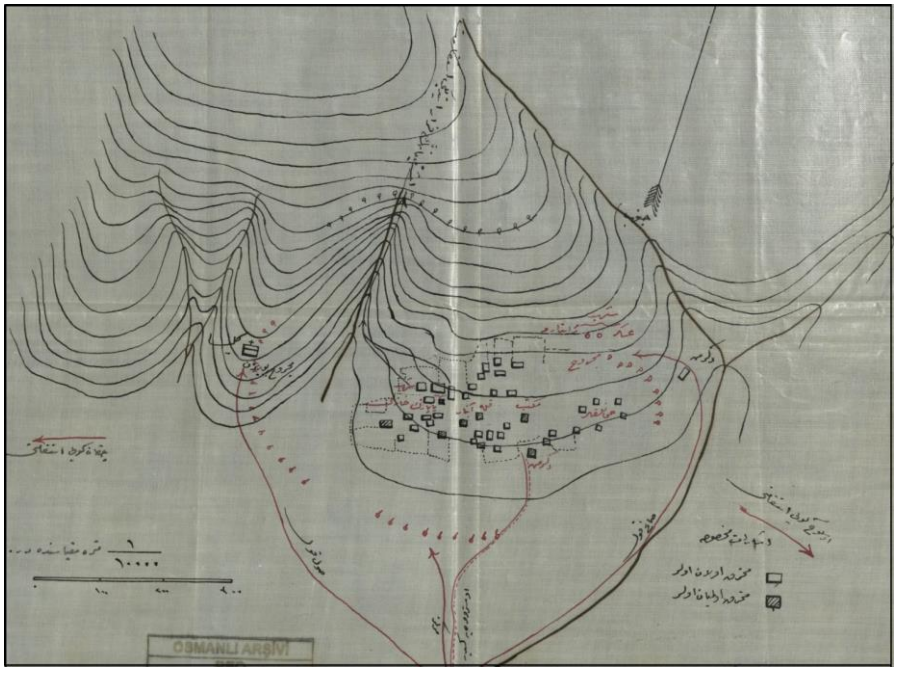

Harita 1: Zervi Çiftliğini ve Askeri Harekatı Gösteren Kroki. (BEO, 2553/191474)

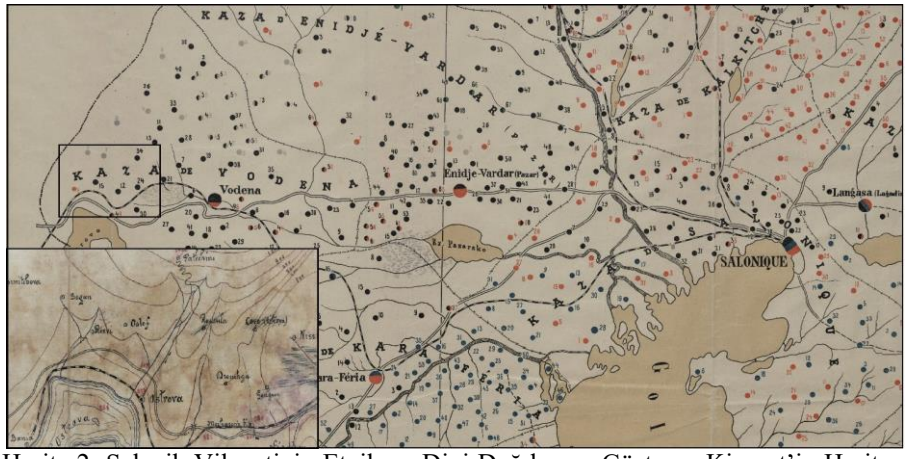

Harita 2: Selanik Vilayetinin Etnik ve Dini Dağılımını Gösteren Kiepert'in Haritası ve Zervi. (HRT.h,323 ve 345)

Harita3: Günümüzde Zervi Çiftliği ve Çevresini Gösterir Harita

Harita 4: Selanik Vilayeti Haritası (HRT.h, 325)